

له نیتو نارټیکوپټیکي سیستمه فره رهنګییه
فلسفه فیه کاند، وهک بوم دهرده که وی، دهکری دوو
جوړی سهره کی له به کتری جیا بکرینه وه:

- سیستمی فلسفه فی روو له دنیا.

- سیستمی فلسفه فی پشت له دنیا.

فلسفه فی روو له دنیا له سهر بناغهی تهو دنیا به بنیاد
دهنی که به هو هیسته کانه وه له لای نیمه باوه و زانراوه.
تهو جیهانه بهو جوړه چوڼ خوئی داوه ته بهرچاو و دهست،
له گوړان و ناآرامییه که یدا، له بی سهره بهرییه که یدا، له
همه رهنګییه که یدا، وهردهگری، سهرگرمی تهو به له ودا
خوئی سهره و دهر بکات لپی رازی بیت و چیژی
لیوه رگری. تاکه شتیکی جه وهه ری به لایه وه تهو به
به هو هیسته کانه وه به دهر که وتوو و هاتوته بهر دید،
به لایه وه شهرم و نا جوانه له دهره وهی تهو جیهانه
به رهسته دا به دوای جه وهه ره جوړه کانی تر دا بگه ری.

فلسفه فی پشت له دنیا به پیچه وانوه، بروای به
هسته کان نییه، جیهانی به رهست به درو و چاو
به سته کی و بهروالته تی رووت داده نی به دوای
جه وهه ره کاند، به دوای بوونی راسته قینه دا له و دیو تهو
جیهانه ی روالت دهگری که هسته کان دروستیان
کردوه، دوا هوکاری تهو جوړه جیا و ازی فلسفه کردنه
دهگری چهند رهوشیکی بنه ره تی دهر وونی بیت: جوړه
گه شبینییه که له لایه که وه و جوړه ره شبینییه کیش له
لایه کی تره وه. تهوی له جیهانی هسته کاند خوئی به
تاسو وده و حساوه ده زانی، تهوی له توانا ییدا هیه دلی
پتی خوش بی، له پشتییه وه که به دوای جه وهه ره کاند
چاوناگری، به لام تهوی له ودا رازی نییه و ره زامندی
خوئی نابینی تهوی له وه بی به شه چیژ له جیهانی

جه وهه ره پتر له پیوستییه کان «تیغی تراشه که ی ئو کام»

هانز هان

له نه له مانپییه وه: د. حمید عزیز
(زانکوی سلاحه دین - کولتیری زمان)

هسته‌کان وەرگری، ئەو دەخواری لە جیهانیکی جەوهەرە جۆره‌کانی دیکە پەناگە بدۆزیتەوه. بەم پێیە فەلسەفەی پشت لە دنیا هەمیشە و بەر دەوام وەک نامرازتیکی بە کارهاتووی کۆی ئەو کەسانە کە بە راستی هیچی تر لەو دنیا بەدا بە بەشی خۆیان رازی نەبوون و چاوەڕێی جیهانیکی دیکەیان کردووه خۆی ساغ کردۆتەوه. دوور نییە هەر بە سایە ئەو رەوشەوه بووی کە فەلسەفەی پشت لە دنیا بە دەرژایی دوو هەزار سالی رەبەق توانیویەتی دەسه‌لاتیکی تارادەیه‌ک بێ بەر بەره‌کانی هەبێ، ئەو دەسه‌لاتی لەم رۆژ و سەر دەمه‌ماندا بە راستی کەوتۆتە لەقین. ئیتر من حەز دەکەم بێژم، لەبارە ئەو رۆلە سیاسی و ئابورییە فەلسەفەی پشت لە دنیا، نابی لێرەدا قسە بکەیت، بەلام لەگەڵ ئەوه‌شدا پتیبستە ئیمە - ئەوپەری کورت و نەخشە‌سازییانە - سەرئەنجامی رەوت و پرۆسە‌ی ئەو بێرۆکانه‌ بدەین کە لە جیهانی هسته‌کان دوورکەوتۆتەوه.

لێرەدا مەرۆف پەنا بۆ ئەو رەوشانە دەبات کە تییاندا هسته‌کان واپێدەچێ تەفرەمان بەدن و بەهەله‌مان بەرن. دارێک خرابیته‌ نیو ئاوه‌وه، بۆ نمونە، شکاوه‌ دەر دەکەوێ، کەچی خۆی بە راستی راستە، سەرەب لە ناو راستی بیاباندا کۆمه‌له‌ دارخورمایه‌کی دل‌رفین نیشان دەدات، بەلام کاتیکی لەمێرگه‌که‌ oase نزیک دەبینەوه کە بەهەله‌ بوونەکە‌ی گریانە کراوه، مەرۆف لەوێ لەم بەولاده‌ نابینێ، مەرۆف بەروونی رەنگه‌کانی پەلکە‌زێرینە لە شۆینیتیکی دیار بکراودا دەبینێ، کە ئەگەر روو لەو جیگایه‌ بکری باران دەبارێ و هیچی تری لێ نییە! بۆیه‌ هسته‌کان جاروبار و بگره‌ هەمیشە ئیمە بەهەله‌ و تەفرە دەبەن. ئەگەر مەرۆف لە شۆوشه‌یه‌کی سوورده‌وه‌ سەرئەنجام بدات، هەموو شتیکی سوور دەر دەکەوێ. ئەگەر هێزتیکی ناپاک (جن) Damen پارچه‌ شۆوشه‌یه‌کی سوور هەمیشە بە چاومانەوه‌ بگری، ئایا باوەرمان وانه‌دەکرد کە هەموو شتیکی سووره‌؟! دوور نییە ئەو هێزه‌ ناپاکه‌ بە راستی لێرە بێ بەر دەوام فیلمان لێ بکات، چونکە بەوه‌ دل‌خۆش بی کە بە گەمژە و حۆلمان دابنێ؟! دوور نییە ئەو هێزه‌ ناپاکه‌ش نەبێ، بەلکو رەببیتی ئەوپەری چاکه‌کار و ئەوپەری دادپەرورە بیت سزای ئیمە بدات، لەبەر ئەوه‌ی ئیمە جارێکیان شتیکیان کردبێ، ئەو توورە بکات؟! ئەنجامی رەوتی بێرۆکه‌کانی لەم جۆره‌ بووه‌ بۆته‌ مایه‌ی

ئەوه‌ی بروا بە جیهانی هسته‌کان نەبیت. ئەگەر مەرۆف بروا بە هسته‌کان نەکات، دەبێ بروا بە کتێ بکات؟! لێرەدا وه‌لامان دەدریتەوه: بە بێرکردنه‌وه. هزر و بێرکردنه‌وه، لێرە وا ده‌گوترێ، وه‌ک هسته‌کان روخساری رووت ناگریته‌وه، ئەو پە‌ی بە بوونه‌ جەوه‌رییه‌ راسته‌که‌ دەبات، هەربۆیه‌ پتیبسته‌ و دەبێ جەوه‌ره‌ راسته‌کان وه‌ک چه‌مکه‌کانی هزرمان بن، بەلام ئەم چه‌مکانه‌ له‌چاو بابەته‌کانی جیهانی هسته‌کان بە ته‌واوه‌تی بەجۆریکی تر دیتە بەرچاو. لە جیهانی هسته‌کاندا ئیمە ئەسپیتی فرە زۆر دەبینین، بەلام تەنیا یه‌ک چه‌مکی «ئەسپ» هەیه. جوانوه‌ ئەسپیتیکی جیهانی هسته‌کان دیتە دنیاوه‌، ساوایه‌، پیر دەبێ و مردار دەبێ، بەلام چه‌مکی «ئەسپ» لەدایک نابیت، پیر نابێ و نامرێ. ئەسپه‌ تاکه‌کانی جیهانی هسته‌که‌ ده‌جوولیتەوه، خۆیان ده‌گۆرن، پەیدا دەبن و لەناوه‌چن - چه‌مکی «ئەسپ»، بەلام ناگۆرێ و ناجوولیتەوه‌ و پابه‌ند و دووچاری دەستی پەیدا بوون و لەناوچوون نییە. بەم جۆره‌ ئەفلاتوون بە ئەنجام گە‌یشتووه‌ کە جیهانی هسته‌کانمان، فرە رەنگ، فرە روخسار، گۆراو، تیییدا هەموو شتیکی پەیدا دەبێ و بەسەر دەچێ، هیچ شتیکی بەر ده‌وامی هەتا سەر بۆ نییە و ئەو جیهانی بوونی راسته‌قینه‌ نییە، جیهانی بوونی راسته‌قینه‌ جیهانیکی بێرۆکه‌کانه‌ Ideen کە لە باره‌یانوه‌ چه‌مکه‌کانمان وینه‌ کۆیییه‌ کمان ده‌دەن، کە تیییدا لە جیگایه‌ کدا و بەجۆریکی بێرۆکه‌ی «ئەسپ» بەبێ ئەوه‌ی پەیدا بێ و لەناو بچێ بەبێ بزوتن و گۆران و یه‌کره‌نگی لەسەر تەخت ئارامی گرتووه‌. ئەسپه‌کانی جیهانی هسته‌کان تەنیا ئەو کاته‌ بوونێکیان پێدەبرێ ئەگەر هاتو ئەوان لە بێرۆکه‌ی «ئەسپ» دا - بەشدارێ بکەن، ئەمه‌ واتای چیه‌ و چی ده‌گەیه‌نێ؟ زەحمەته‌ بگوترێ!

رێبازتیکی تەموم‌ژاوی تر کە بە ئاسانی لێی تیناگه‌بشترێ فەیلە‌سووفه‌کانی قوتابخانه‌ی ئیلیایی نزیکه‌ی کات و سەر ده‌می ئەفلاتوون دایانناوه‌. لە کاتیکیدا ئەفلاتوون لەبەرانبەر ئەو هەموو ئەسپه‌ی له‌جیهانی هسته‌کاندا هەیه‌ تەنیا تاکه‌ بێرۆکه‌یه‌کی «ئەسپ»ی بە بوونه‌وه‌ری راست و راسته‌قینه‌ داناوه‌، ئەوه‌شی فێرکردوون کە لە جیهانی بوونی راسته‌قینه‌دا فرە ئیدی (بێرۆکه‌ی) جیاواز هەیه:

بێرۆکه‌یه‌کی مەرۆف و هی شیر و هی راستییه‌کان، هی چاکه‌کارییه‌کان، هی جوانه‌کان و بێرۆکه‌یه‌کی دوو، هی

پارتیتسیپی تینه پیری ESS (بوونی) نییه، نهیتوانیوه «بوونه وهر» بلتی: سینیکا گازندهی ئه وهی کردوو ئه گهر بویسترئ وشه ی (بوونه وهری) (ئۆن)ی فلهسه فهی یۆنانی وهریگتدرئ، ده بی بگوتری: quod est (ئه وهی که بوونه)، وشه ی (ens) وشه یه کی ده سترکه دو اتر رۆنراوه.

ده گه رپینه وه سهر شارسته که ی ئۆکام، بۆ ئه وهی له واتای ئه و رسته یه له کات و سهرده می په بیدا بوونه که بیدا تیبه گه ی، پیوسته ئیمه قسه یه ک له ناوبرا و به مملاتی ی همه کیسه کانی (کوللیات) ی universa Lstreit سه دهی ناوه راست بکه ی. همه کیسه کان چند چه مکیکی گشتین: چه مکی «ئه سپ» به پیچه وانه ی ئه سپه تاکه کان که به راستی هه ن، له جیهان دان. فلهسه فهی پشت له جیهان کردوو، لاف لیده دات، وه ک دریشه پیدانی رپیازی ئیدیه کانی ئه فلاتون که ئه و چه مکه گشتییانه چند جه وه ریکن و وه ک ئه وان ی enrsprechen که له جیهان یکی ئیدیدا به راسته قینه (ریتال) بوونیان هه یه، ئه وی داکۆکی و نوینه رایه تیان ده کات به ریتالیست ناوده برئ، به لام فلهسه فهی روو له جیهان کردوو ده بیئئ:

ئه و ئه سپانه ی له جیهانی هه سته کاندان هه ن به سن، جه وه ریکن که له گه ل چه مکی ئه سپدا دیته وه، بیروکه یه کی «ئه سپ» شان به شانی ئه وان ی تر وهریگری و په سند بکریت، پتره له وهی پیوست بیت. «تاکه شته کان به سن، ئیتر ئه و بابه ته گشتییانه به ته واوتی به شیوازیکن که پیوست نه بی وهرده گیرین» له بهر ئه وهی ئه وان پیوست نین- ئه مهش به کاره پنانی تیغه که ی تراشی ئۆکامه- فریپیان دن! به پتی ئه و تیگه یشتنه ی فلهسه فهی روو له جیهان کردوو، همه کیسه کان له گه ل ه یچ کام له جه وه ره کاندانایه نه وه و وه ک یه ک نین، ئه و همه کیبانه پتر ناوی رووت و په تین، بۆیه لایه نگیری ئه م ئاراسته و رپیازه به نۆمینالیست ناوده برین. ئیتر که واوو:

ریتالیسته کان ئه و سهرده مه پشت له دنیا و نۆمینالیسته کان روو له جیهان کردوو بوون، ئۆکامیش رابه ری نۆمینالیسته کان بووه.

له م کایه و پیوه ندیه ده پیوسته ئیمه چند وشه یه ک له باره ی ژبانی ئۆکامه وه بیژین. ئه و سهر به مه زه به ی فرهنسیسکان بووه، رپیازه کان (مه زه به کان orden)

پایه و نوینه ری ژبانی گیانی (روحی) بوون- ئۆکامیش بی بروا (بی ئیمان) نه بووه، نه ده کرا ئه و جوژه داوا یه له فه یله سووفی ئه و سهرده مه بکریت، به لام سهره رای ئه وهش ئه و هزر و گیانیکی نازادی هه بووه: ئه م هزر و گیان نازاده ی له وه دا خزی دهر بریوه که ئه و وتویه تی:

بیر، هزر هیچ جارتیک له تواناییدا نییه بوونی دۆگمه کانی کلتسه و بوونی ره بی لی بکه ویته وه.

ئیمه ده سته جی ده بینین ئه م رپیازه چ پیوه ندیه کی توندوتۆلی به ناکۆکی نیوان فلهسه فهی پشت له جیهان و فلهسه فهی روو له دنیا کردوو هه یه. له قامووسیکی فرهنسه بی فلهسه فه دا ئه وه ده خویتمه وه:

«له فلهسه فه دا نازا و بویر، له ئاییندا شوپرشگتیر و یاخی بوو.»

ئه و له مه زه به ی فرهنسیسکان دهر کراوه، له زانکۆ دوور خراوه ته وه، داوا ی لیکراوه له ئه قیگنۆن له بهرده م دادگای پاپ ئاماده بی. ئه و سزای به ندی هه تاهه تایی بۆ براوه ته وه، ئه گه رچی ئه و تیدیدا نه بووه، پایه کانی ئه و سهرده مه سوودیان له پله و پایه ی هیزو ده سلاتی گیانی پاپ له به رانه ر هیزو و ده سلاتی قه یسه ر و شاکان وهرگرتوو، ئۆکام په نای بردۆته بهر قه یسه ری ئه له مان لودقیکی باقاریا Bayern که ئه و کاته دژ و ناحه زی پاپ بووه. ئیوه ده بین: تیکۆشان و هه ولی ئه وانه ی لایه نگیری ده سلاتی دنیا یی قه یسه ری ئه له مان بوون دژی ئه وانه ی لایه نگیری ده سلاتی گیانی- ئایینی پاپ بوون ئه و خه بات و تیکۆشان و مملاتییه ی لایه نگیری قه یسه ر و لایه نگیری پاپ که سه د سالانیکی ره به قی خایاندوو ته نیا به شیک بووه له خه باتی هه تاهه تایی نه مری روو له جیهان و هی پشت له دنیا کردوو هکان، له فلهسه فه شدا هی نۆمینالیسته کان و ریتالیسته کان بووه.

پتر قسه له دژایه تی نیوان فلهسه فهی روو له جیهان و فلهسه فهی پشت له دنیا کردوو بکه ی! ئیمه دیتمان، یه که میان بروای به هه سته کان هه یه و له جیهانی هه سته کاندان جه وه ره راسته کان ده بینن.

دوو ه میان، دلئ له هه سته کان کرمییه و پشت به هزر ده به سستی و به بۆچوونی ئه و هزر دهر گای چوونه نیو جیهانی جه وه ره راسته کان ده کاته وه.

ئیمه له وه دلنیاین که ئه وه په رگیرییه کی ئه و په یری هه لسه نگانندی بایه خ و رۆلی هزره، چونکه هه موو

بیرکردنه و هیهک فورم گۆربینی پروته *umformen*، هزر هیچ کاتیک ناتوانی به ره و رهوشتیکی نوی بهریت. زانینیکی بنه ما دانهری سهردهم دهلی:

هموو بیرکردنه و هیهکی مهنقیقیانه همان گۆبیه، (Tautologie) نهو ده توانی له وهدا یارمه تیدهر بیت نهوی گوتراوه به جورتیکی دیکه بیلیت، هیچ کات و جاریک ناتوانی یارمه تی نهوه بدات شتیکی تازه بگوتری.

هموو مرۆقتیک دهمریت

ئه لیکسه ندهر مرۆقتیکه

کهوا بوو ئه لیکسه ندهر دهمری.

زیکه ی وهک نهو نمونه یه هموو هزر وایه، بهلام خو ئه گهر ئه لیکسه ندهر مرۆقتیک بیت و من بیترم: «هموو مرۆقتیک دهمریت» نهو من نهوهم ده برپوه و گوتوه که ئه لیکسه ندهر دهمری و نه نجام رسته که:

که و ابوو ئه سهکه ندهریش دهمری، هیچ شتیکی نوی ناداته دهست. که و ابوو بیرکردنه و نهو په ری له وه دووره ئیمه له جیهانی ههسته کانه وه به ره و جیهانیکی جه وه هره کانی جورتیکی تر بهریت. ناکری هیچ جورده ئالقه زنجیره ی بیر مهنقیقی هه بی که له جیهانی ههسته کانه وه دهست پت بکات و له جیهانیکی کۆتایی بیت که جه وه هره کانی له جورتیکی تر بن. ئینجا جاریتی تر ئیمه ده بینن، چون گیانی ئوکام وهک گیانی ئیمه بووه. وهک ئیمه نه مرۆ دهیلتین و رایده گه یه نین هیچ هزریک ناتوانی له جیهانی به ره ههسته وه به ره و جه وه هره کانی پشت دنیا بهریت، ئه و کاته ش نهو گوتوو یه تی:

ناکری له هیچ هزریک بوونی ره ب و دۆگمه کانی کلێسه بکه ونه وه. نه وانه به سپاردوو یی به لایه نیکی (به هیزتیکی) تر *Domane* ده میننه وه. لایه نی بر و (ئیمان). نهو بر وای به وه بووه، نه گهرچی نه مرۆ زۆر کهس و بر و ناکهن، جیا وازییه که له روانگه ی تیوری زانینه وه و اگه و ره نییه، که خو ی چوونه، له سۆنگه ی تیوری زانینه وه، هیچ جیا وازی له نیوان نه ودها نییه که یه کتیک حه زی له ماده ی سرکه ر *Narkotika* بیت و یه کتیک دیکه حه زی لئی نه بیت.

که و ابوو یه کهم هه له ی به ره تی فه لسه فه ی پشت له جیهان په رگرییه له هه لسه نگاندنی بایه خی بیر، هه له ی به ره تی دووه میش په رگرییه له هه لسه نگاندنی رۆل و

بایه خی زمان. رسته کانی زمانه که مان له به ره ت و جه وه هردا به و جورده دامه زراون: له باره ی (بنه) یه که وه، دوور نییه هی چهند (بنه) یه که وه (بار) یک ده رده برن.

«ئه م پارچه ته باشیره سپیه»، «ئه م پارچه ته باشیره و ئه م پارچه ته باشیره سپین» ئه مه تا ئیستا ریکوپیتکه و له جیگای خویدا یه، به لام زمانه که هه ره وها ده بیتر:

ئه م پارچه ته باشیره و ئه م پارچه ته باشیره هه ر دوو کیان رهنگیان وهک یه که» زمانه که نه وه ده کات، هه ره وک نه وهی - پیتستر هه ر یه کتیک له دوو پارچه ته باشیره که خه سله تی «سپی» پت به خه رابن - ئیستاش هه ر یه کتیک له هه ر دوو کیان خه سله تی رهنگی وهک یه کیان درابیتته پال، وایه به لام نه مه به ئاشکرا بووچ و بی واتایه: «رهنگی وهک یه ک» خه سله تی تاکتیک، تاکه شتیکی نییه، وهک سپی، به لکو نهو پتوه ندییه یه که له نیوان دوو تاکدا هه یه.

جیهان بنیادیکی ساده و ساکاری بنه و بار، بکه ر و بهرکاری نییه، هه ره وک زمان نه وه ده خاته بهرچاو. بهرپه چه وانه وه، وا ده رده که وی، له گه ل پیتشکه وتن و به ره و پیتشچوونی زانیندا بنیادی *Straktur* بنه و بار، بکه ر - بهرکار هه میشه پتر پاشه کشی ده کات و جیگا بۆ سوود و قازانجی بنه ما و به ره تی پتوه ندی چۆل ده کات.

تیوری رتیه یی ئاینشتاین هه نگاو یکی به تن و به هیزی به ره و پیتشچوون بوو له سه ر ئه م رتیه یه دا. فورمی بنه - بار، بکه ر - بهرکار له م رستانه دا له لووتکه هینراونه ته خواری و ده رکارون:

- باران دهباری. *E S regent*

- بهر دهباری. *E S schneit*

- هه ور ده گرمیتی. *E S don nert*

به هه موو جور و باریکدا چهوت و هه یه له بنیادی زمانه وه بنیادی جیهان وهک نه نجام به خرتیه وه و پتی بگه یشتری. مرۆف زۆر جار ده بیستی باسی قوولی و به پیتی واتای زمان ده کری، به لام نه مه به شی زۆری رسته یه کی کۆنی قه به و جوان دارپتزاوی بی ناوه رۆکه *Phrase*. زمان له سه رده می کۆندا دروست بووه، له سه رده می کدا که باوو باپیرانمان له ئاستیکدا بوون که متر مه ند و قوول نه بووه.

ئامۆزا و پوورزا و خالۆزاکانمان *Vettern*، مرۆقه مه یوونه کان به دلنیا ییه وه نه و نه وده ورد و مه ند و قوول

نه بوون. له ریڼگا لادان و بڼی ماناییه نه گهر وا دابنریت که رهوت و پرۆسه ی پهره سه ندنی مرۆقاییه تی له رهوشیکی له مه یموون چوووه و بۆ نه مرۆ به قوئاغیتی تایبه تی قوول و مه ند و به پیژدا تیپه ر بووه. زمان به م پیبه و دواى نه مه نامرازیکی نه و په ره که ی ناته و اوه. لیپه وه هه میشه جاریکی تر ساده و ساکاری و سه ره تایبی سه رده می کوئی لیوه بخریته وه، وهک نه وه ی یه کیکی بیرو گیان نازادی نه و په ری رووناکبیر نه توانی خوئی له شتیکی بیزارکه ر ده رباز بکات کاتییک وهک سیزده سالانه له لای میتزیک دانیشی، یان له ریڼگایدا بۆ کاریکی گرنګ تووشی ژنیکى پیر بی.

ئیتیر چۆن ئیستا فه لسه فه ی پشت له جیهان هیزی هزر په رگیر ده نرخینی، ناوه ها نه و بایه خى فۆرمه کانی زمانیش په رگیر ده خه ملى نى. ده توانی له باره یه وه بگوتی:

له هه ر جیڼگایه ک بڼه - بکه ریک هه بی، جه وه ره ریکش له کاتی دروست و گونجاوی خویدا خوئی ده رده خات و ده رده که وی. ده کری مرۆف به لایه وه سه یر و سه رسوره یتنه ر بیته که له میتزووی فه لسه فه دا چه بته ریک نه دۆزیته وه که «Es» ی (که سی سیپه م) له رسته کانی:

- باران ده بارى
- به فر ده بارى
- هه ور ده گرمینى

به چه ند جه وه ره ریک گرمانه کرین و نه گهر له و جیپه ی به و په ری قوولی و وردیبه وه بکوئریته وه ئایا نه و باران بارینه، ئایا نه و هه ور گرماندن و چه خماخه دانه، ئایا نه و به فر بارینه، هه مان جه وه ره کانه، یان جه وه ره ی جیاوازن و کام پتوه ندیبه له نیوانیاندا پتیک دیت.

وهک نمونه یه کی په رگیری له نرخاندنی زماندا ده مانه وی به کورتی سه رنجیکی ریبازی ناوئراو به بابه ته ناشیاوه کیبه کان بده ین. «ئاسنیکی له ته خته و دار بوونی نییه» نه مه، وهک ده گوتی، رسته یه کی راسته قینه یه ده رباره ی بڼه - ناوه که ی «ئاسنیکی له ته خته» باریک (مسندیک) به شتوازیکی دروست و گونجاو ده رده بروری، واته: بوونی نییه، له بهر نه وه ی ده رباره ی ئاسنی ته خته به شتوازی گونجاو دروست ده کری شتیکی بگوتی، نه مه ش پتر له سه ری ریکه و تووین، نه وه پتوبسته به شتوازیکی نه وه شتیکی بی. سه ره رای نه بوونی بوونه که ی پتوبسته که ره سه به ک، که ره سه یه کی

ناشیاوه کی ئاسنی ته خته هه بیته، به م جوړه ریبازی که ره سه و بابه ته ناشیاوه کیبه کان لاف لیده دات و واش راده گه یه نی که گوايه بۆ بیرکاری سوود و قازانجی هه یه و گرنګه، چونکی کم بیرکاری به هزی سه لمینه و به لګه ی ناراسته وخۆ و ژیرانه و پر و اتایانه هه لسوکه وت له گه ل بابه ته ناشیاوه کیبه کاندا ده کات. نه م ریبازه نه و په ری بده به هه لیه که وه که به هزی فۆرم و روخساری زمانه وه په یدا ده بی. ئیمه نه مرۆ که زمانیکمان هه یه فره که متر ناته و اوه له چاو زمانه جیاوازه کانی ئاخاوتندا Wort sprache: نه ویش زمانی مه نتیقی سیمبولییه. نه و ره وشه که له ئاخاوتنی زمانه که ماندا به کاردیت به م جوړه وه رگتیرانه ده رده بری:

نه و ده سته واژه یه: (×) ئاسنه و (×) له ته خته یه بۆ هه ر بابه تیک (×) هه لیه.

دواى نه و راستکردنه وه ی زمانه ده بینین که له و فۆرموله کردنه نوپیه دا به هیچ جوړیک هیچی تر بابه تی ناشیاوه کی نییه و ده رناکه وی. نه گهر من به تیکرای بابه ته ناشیاوه کیبه راسته قینه کانی (×) جیهانی راسته قینه دا بجمه وه، بۆم ساغ ده بیته وه هیجان له به ک کاتدا ئاسن و ته خته نین. من پتوبستیم به وه نییه هیچ بابه تیکی ناشیاوه کی په سند بکه م بۆ نه وه ی له نه و رسته یه تیپه گه م:

ئاسنیکی له ته خته بوونی نییه. ئیستا ئوکام تیغی تراشه که ی ده خاته کار:

بابه ته ناشیاوه کیبه کان چه ند جه وه ره ریکی پتر له پتوبستین، که واته با فریپان ده ین! ئیمه پتوبستیمان به هیچ ده سته واژه یه کی قه به ی بی ناوه رۆک نییه که تیپدا بابه ته ناشیاوه کیبه کان جوړیکی بوون، جوړیکی به رده و امیان هه بی و هه بوونیکى تایبه تی سته ر ئاسانی نادیار و ته مومژاوی نیشان بده ن.

وهک نمونه یه کی دیکه ی چالاکی تیغی تراشی ئوکام سه رنجی بابه تی کات و جیڼگا Zeit und Raum ده دین. یه کم جار قسه له کات ده که ین! نه و فه یله سووفانه ی به ئاراسته ی میتافیزیکدا مه یلیان هه یه جه وه ره ریک «کات» وه رده گرن و په سندی ده که ن که تیپدا نه و رووداوانه ی له لایه ن ئیمه وه به هه سته کان نه زمون کراون ده چنه وه سه ری. نه و جه وه ره کاته، ئیمه وایداده نین له یه کگرتنی چه ند جه وه ره ریکی ساده، له بی کشانی ساته کانی کات، یان له چه ند خالیکی کات

شیتوازیکی ئەم جۆره نەکرێ ساغ بکریتهوه، هەر ئه‌ویش وه‌ک هه‌میشه هه‌یج جۆره واتایه‌کی ئەم جۆره‌ی نییه‌.

گازنده‌یه‌کی دووهم ده‌بیژێ: ماوه کاتیکی به‌ ئاشکرا شتیکی تره له‌وه کلاسیکی چهند تاکیکردنه‌وه‌ی ئه‌زمونی نییه‌. ئیمه‌ ئه‌گه‌ر بمانزانیبایه‌ ماوه کاتیکی چییه‌، ده‌مانتوانی ماوه کاتیکی به‌ ئه‌زمون تاکی بکه‌ینه‌وه‌، ئیتر مرۆف ده‌یتوانی تاکیکردنه‌وه‌ی ئه‌زمونی «ماوه کات» له‌گه‌ڵ کلاسی پشتر سه‌رنج دراوی ئه‌زمونه‌کاندا به‌راورد بکات و دوور نییه‌ بشتوانی ئه‌و مافه‌ی هه‌بێ بلی ئه‌و به‌ ته‌واوه‌تی شتیکی تره- وه‌ک چۆن ئیمه‌ به‌هۆی ئه‌زمونه‌وه‌ ره‌نگی سوور ده‌ناسین و ئه‌گه‌ر به‌کێک بیه‌وی بلی:

«ره‌نگی سوور باقه‌ مۆزیکه‌» ئیمه‌ به‌راستی ئه‌و مافه‌مان هه‌یه‌ وه‌لامی بده‌ینه‌وه‌ و بلیین: «ئه‌وه‌ راست نییه‌.» له‌به‌ر ئه‌وه‌ی ئیمه‌ ناتوانین به‌ ئه‌زمون ماوه کاتیکی تاکی بکه‌ینه‌وه‌، ئه‌وه‌ گازنده‌ هه‌لبه‌ستراوه‌که‌ کات ده‌بیته‌وه‌ و هه‌موو واتایه‌ک له‌ده‌ست ده‌دات.

له‌و پێناسه‌یه‌ی ماوه کاتی (ره‌سل) دا ته‌نیا ئه‌زمون دینه‌ پششه‌وه‌ و ده‌رده‌که‌ون، ئه‌و ئه‌وه‌یه‌ی به‌ روو له‌ جیهان ده‌مینیتته‌وه‌، ئه‌و هه‌یج جارێک و به‌هه‌یج جۆریک به‌خۆی ره‌وا نابینی داخواری جه‌وه‌ره‌کانی ئه‌ودوو دنیاو ده‌روه‌ی هه‌سته‌کان بکات، ده‌کرێ نیشان بدریت ئه‌و ماوه‌کاته‌ی ره‌سل هه‌موو ئه‌وانه‌ ده‌داته‌ ده‌ست که‌ فیزیکی له‌ماوه‌ کاته‌کان ده‌یخواری. که‌واتا ئیتر له‌ پتوبستی پتره‌، شان به‌ شانی ئه‌زمونه‌کانی تاکیکردنه‌وه‌ ماوه کاتییه‌کان که‌ ئه‌و ئه‌زمونه‌ تێیاندا ده‌قه‌ومین و کاتیکی که‌ به‌شه‌ له‌دریژبوونه‌وه‌ نه‌هاتوه‌وه‌کانی ئه‌و ماوه‌کاتییه‌کان وه‌ک هه‌بوو وه‌رگیریت. ئیمه‌ له‌ ئه‌زمونه‌ تاکیکراوه‌کانمان و پتوه‌ندییه‌ تاکیکراوه‌کانی هه‌مان کاتی، یان هه‌ی پشتر و پاشتر به‌ولاوه‌ شتیکی ترمان ناویت، له‌به‌ر ئه‌وه‌ی له‌ پتوبستی پتره‌، بوونی تایبه‌تی کات و ماوه‌ کاتییه‌کانی وه‌رگیرین، جارێکی تر تیغه‌که‌ی ئۆکام به‌کار ده‌هینین و ده‌بیژین: ئه‌وان فری بدرین و هه‌موو ئه‌و زه‌ کیشه‌ فه‌لسه‌فیه‌یه‌ که‌ خۆیان به‌ بوونی میتافیزیکیانه‌ی کاته‌وه‌ ده‌به‌ستنه‌وه‌ توور بدرین.

هه‌مان شت که‌ ده‌رباره‌ی کات گوتراوه‌، ده‌توانی ده‌رباره‌ی جیگا بگوتری، ئاسایی و باو مرۆف و ایداده‌نی که‌ جه‌وه‌ره‌یه‌کی «جیگا» هه‌یه‌ له‌ چهند جه‌وه‌ره‌یه‌کی

دابه‌ش نه‌بوو، درێژنه‌بووه‌وه‌: له‌ چهند خالیکی پیک هاتوه‌. ئه‌وجیگایه‌ ده‌فریکه‌ تیییدا رووداوه‌کان ده‌قه‌ومین، لیبه‌وه‌ هه‌سته‌کانمان شتمان ده‌ده‌نی، له‌ ئه‌و جیگایه‌ له‌خۆیدا هه‌بووه‌ لاشه‌کانی جیهانی هه‌سته‌کان وه‌ک ماسیه‌کان له‌ گۆلای باخچه‌ی زنده‌وه‌ردا، مه‌له‌ی تیدا ده‌که‌ن، وه‌ک زاوو پیم گوترا زۆر گرانه‌ مرۆف تی بگات، خالیکی درێژ نه‌بووه‌وه‌ چییه‌ و هه‌روه‌ها زۆر سه‌خت و گرانه‌ مرۆف شتیکی له‌م جۆره‌ وینا بکات. زۆر گرانه‌؟! ئه‌وه‌ شیتوازیکی ئه‌وه‌یه‌ی نهرمونیانی ده‌رپینه‌: سه‌خت و گران نییه‌، به‌لکو به‌ ته‌واوه‌تی له‌ کردن نایه‌ت. به‌ هه‌مان شتیه‌ چۆن هه‌یج که‌سیک شتیکی وه‌ک ماوه‌کانی به‌ ئه‌زمون تاکی نه‌کردۆته‌وه‌، هه‌یج کامیک شتیکی وه‌ک خالی جیگای به‌ ئه‌زمون تاکی نه‌کردۆته‌وه‌. تاوه‌کو ماوه‌یه‌ک پش ئیستا مرۆف ئه‌و بوچوونه‌ی هه‌بوو ئه‌ندازیاریانه‌ خه‌ریکی بابته‌تی جیگا و خاله‌کانیه‌تی: نه‌ شاره‌زایانیش له‌و باوه‌ره‌دان ئه‌گه‌ر بۆیان نه‌لوی تی بگه‌ن جیگا خالیکی چییه‌، ئه‌وه‌ به‌لای که‌مه‌وه‌ به‌ته‌واوه‌تی له‌بیرکاری (ماتماتیک) تیده‌گه‌ن، به‌لام ئه‌وه‌ هه‌له‌یه‌کی زه‌به‌للاح بووه‌؛ بیریکارانیش که‌م لیبی تیده‌گه‌ن، هه‌روه‌ها وه‌ک ئه‌وه‌ی نه‌ شاره‌زایانه‌ و نزیکه‌ به‌که‌می له‌توانایاندا هه‌یه‌ بیژن، به‌تایبه‌تی خالیکی چییه‌. چونکیکم ئه‌وه‌ به‌راستی وا بۆیان ده‌رده‌که‌وی لیبی هیوا پراوین هه‌ر کاتیکی له‌و ته‌نگه‌یه‌ بینه‌ ده‌روه‌، بگه‌ ئا- به‌بی گۆیدانه‌ هه‌له‌که‌ی جوانی که‌ مرۆف به‌راستی ناتوانی بیژنی خالیکی چییه‌- زانستی خاله‌کان، ئه‌ندازیاری به‌بی که‌موکوری ئه‌رکی خۆی جیبه‌جی ده‌کات، بیریکاران به‌شیتوه‌یه‌کی سه‌رسوره‌یه‌نه‌ر ریگایه‌کی ده‌رباز بوون ده‌گرنه‌به‌ر. ئه‌وان ده‌لین:

ئه‌و پرسیاره‌، خالیکی چییه‌ پتوه‌ندی به‌ بیریکارییه‌وه‌ نییه‌، ئه‌وه‌ به‌لای ئیمه‌وه‌ گرینگ نییه‌، هه‌روه‌ها به‌بی گازنده‌ مرۆف ده‌توانی زانستیکی خاله‌کان پراکتیزه‌ بکات به‌بی ئه‌وه‌ی بزانی خالیکی چییه‌. ئه‌گه‌رچی ئه‌مه‌ له‌ سه‌ره‌تاوه‌ سه‌یر ده‌زرینگیته‌وه‌، به‌لام به‌هه‌یج جۆریک بی و اتا و نامه‌نتیقی نییه‌، ئه‌و به‌راستی پشکه‌وتنیکی سه‌رنج راکیشی له‌و زانییه‌ی له‌باره‌ی بنیادی زانسته‌وه‌ هه‌مان، داوه‌ته‌ ده‌ست؛ ئه‌وه‌ی به‌ میتودی به‌لگه‌نه‌ویست ناوده‌بری له‌گه‌ڵ ریبازی پێناسه‌ی له‌خۆدابوو و سیستمه‌ دید و کتیقه‌- گریمانه‌یه‌یه‌کان دامه‌زراوه‌، به‌لام لیته‌دا ناتوانین قسه‌ له‌و شتانه‌ بکه‌ین. به‌لای ئیمه‌وه‌ ئه‌وه‌ی

دیت گرینگه:

ژماره بکهین. ئەو فەلسەفانەى ئاراستەیهکی میتافیزیکیان هەیه، ژمارەکان بە چەند جەوهەرێک تێدەگەن کە جۆرە بوونێکی ئەفسانەبیان هەیه. بە پیتی بۆچوونی ئەفلاتوون لە جیهانی ئیدیدا بیرۆکەیهکی دوو بیرۆکەیهکی سێ.. تاد.. هەیه، هەندیک میتافیزیکی دیکە باوەریان بە هێزی نەیتی موعجیزه ئاسای ئەو جەوهەری ژمارانە هەبوو، چونکە پێش هەموو شتیکی ژمارەى حەوت خۆشەویست بوو، دەبوو پیرۆزیش بێ: حەوت نەیتی پاک، راستە- ئەگەر بەهەلە نەچم- حەوت گوناحی سەرەکش هەیه، بەلام ئەو بەوادانان جۆرێکە لە جەمسەرگیری. بە راستی جەوهەریتی حەوت جار داھێنەرانی کاربگەر بوو، ئەو ڕەنگی ئەلیکترۆمەگنیتی indigo شینی دروست کردوو. بەبێ ڕەنگی شینی ئاسمانی ئیمە تەنیا هەر شەش ڕەنگمان دەبوو، ئەو ش لە جیهاندا کەموکۆپیەکی دلتەزین دەبوو ئەگەر ئەو هەموو ڕەنگانەى وەک نەیتی پاک لە ئارادا نەبوونایە، هەر بۆیە لەوانەى دیتن و چاویلکە سازیدا optik زاروو ڕەنگی شین فیژدەکرین، چونکە لەهیچ جیگایەکی دیکەدا هەمان شت کە کات و شوینی گرتۆتەو ژمارەکانیش دەگرتتەو.

ئیمە ئەو هەمان دیت: ئیمە ئەزموونە هاوکاتییەکان بە تاقیکردنەوە دەزانین، بەلام هیچ جارێک ئیمە کاتەکە خۆی، یان ماوە کات بە تاقیکردنەوە نایزانین. بەهەمان جۆر ئیمە لە کۆی تاقیکردنەوە کاتماندا ئەو شتانه کە لە سێ، یان پینج بابەت پێک هاتوون، دەبینین و هەست پێدەکەین بە نەء و هیچ جارێک ئیمە ژمارەى سێ، یان ژمارەى پینج بە تاقیکردنەوە نایزانین. ئیستا ئیمە بە تاییەتی مەبەستمان چیبە ئەگەر دەبێژین: کۆیەکی چەند بابەتێک لە پینج بابەت پێک هاتوو؟! ئیمە لەمە مەبەستمان ئەو یە: ئیمە دەتوانین بە یارمەتی پەنجەکانی (قامکەکانی) دەستییک بیانژمیرین، ئەو ئەو نەندەى پەنجەى دەستییک بابەتی زۆر هەیه، یان وردتر: بابەتەکانی ئەو کۆیە دەرکری بخرتنە سەر zurdenen پەنجەکانی دەستییک، کە هەر بابەتێک بە تەواوەتی وەک پەنجەبەک و هەر قامکێک وەک بابەتێک وایە. ئەو کۆیەى لە پینج بابەت پێک هاتوو، راستەوخۆ ئەوانەن کە بابەتەکانیان بە شتێوازە روونکراوە کە دەرکری بچنەو هە سەر پەنجەکانی دەستییک و بەو هۆیە لە هەموو ئەو کۆیانەى دیکە کە پتر، یان کەمتر لە پینج بابەتیان تێدایە

بەوێ کە بیرکاران دەلین: «کیشەیهک پێوەندی بە ئیمەو نەبێ» ئەو کیشەیه نەچارەسەر دەبێ و نە لە جیهاندا پاکتاو دەکری. ئیتر پرسبارە بیزارکەرە کە هەر دەمیتتەو: «خالییک چیبە؟!»

ئیمە لێرە، وەک لە کاتی توێژنەوێ ماوە کاتەکاندا، بەرەو پێش دەچین. ئەگەرچی ئیمە لە جیهانی هەستدا هیچ خالییک پێشیانە نابین، بەلام لاشەکان دەبینین و ئیمە دەزانین، ئەو چی دەگەینەتی: دوو لەش پارچەیهکی هاوبەشیان هەیه، ئەو بە تەواوەتی، یان تارادەیهک یە کتری دەگرنەو uberdecken. ئیمە دەخوایین بەلای کەمەو وای دابنێین، ئیمە دەزانین کە چەندین کیشەى سەخت و گران لەسەنگەردان، بەلام کیشەى جۆرێکی تر جیا لەوێ دەبێ ئیستا کە چارەسەر بکری. ئیستا ئیمە جارێکی تر سەرنجی تاقمێکی لاشە دەدەین کە هەموویان پیکەو پارچە و بە شتیکی هاوبەشیان هەیه. ئیمە چەند پتر سەرنج لەو لاشانە بدەین، ئەو نەندە بەش و پارچە هاوبەشە کەى هەمووان بچووک دەبیت. جارێکی دیکە ئیمە سەرنجی ئەو تاقمەى هیچی تر فراوان نەبووی ئەو لاشانە دەدەین و لەگەڵ (رەسل) دا دەلین:

تاقمێکی ئەو جۆرە لەشانە خالییکە. بێ گومان ئیمە ئیستا زەوی و ئاسمان لە پیناسە کەى پێشتر: «خالییک، بە شتیکی بێ درێژبوونەوێ جیگایە» دوورین، هیچ بواری بیکردنەوێ نەداو، ئیستا کە هیچ جۆرێک «جیگا» لێرە لە ئارادا نەبێ، کە هەر جۆرە بە تاییەتی پارچەیهکی بێ درێژبوونەوێ پێویست بێ سەرنج بدیت، تەنیا لەشەکان لە ئارادا کە جیهانی هەست بۆمان دەهێنێ، چەند کلاسیکی ئەو لاشانە ئیمە بە چەند خالیکیان ناودەبەین. ئیتر بەهیچ لایە کدا و بەهیچ جۆرێک نابێ لە جیهانی هەستەو چەند جەوهەرێکی لەبەرەتەو جیاواز وەرگیری و هیچ جیگایەکی لەخۆدا هەبوو، کە تێیدا لاشەکان بەم و ئەو لادا مەلە دەکەن، هیچ خالیکی لەخۆدا هەبوون کە لیبەو ئەو جیگایە خۆی دادەمەزریتن وەرگیری. ئیمە ئەوانمان پێویست نەبێ و جارێکی تر تیغی تراشی ئۆکام بەکار دەهێنری: فریبان دەدەن! لە لەشەکانی جیهانی هەست بەو لایە، بۆ ئەوێ بتوانین لە هەمووی بگەین، ئەندازیاری پێویستی بە چی هەیه پێویستیمان بە شتیکی دیکە نەبێ. چونکە ئیمە لە کایەى بیکاریدا، دەخوایین قسە لە

خویان جیاده که نه وه. ئیستاش ده توانین بلتین- ئه وهش هه مان بیرۆکه یه که ئیمه ی به ره و پیناسه کردنی ماوه کات و جیگا خاله کان پاکیشا:

ژماره پینج به هیج جوریک له کلاسی هه موو کوپه کان که بابه ته کانیاں بهو شپوزهی روون کرایه وه، ده توانری بچنه وه سه ره په نجه کانی ده ستیک، به ولاره تر نییه.

مرۆف لیرده دا گازنده ناکات بلتی: بو خاتری ره ب ژماره یه ک شتی که له کلاسی کوپه کان جیاتره، له بهر ئه وه ی ئیمه ژماره کان به نه زمونون تاقی ناکه یه وه وه ک چون ئیمه رهنگ و دهنگ به نه زمونون ده زانین، ئه وه ژماره کان له خویاندا و بو خویان هیج شتی که نین. ئه وان به ئیمه نه دراون وه ک ئه وه ی چون رهنگه کان و دهنگه کان بو ئیمه هاوردراون. ده بی ئه وان به هوی هاوردنه کانه وه واته له جیهانی ههسته وه بنیاد بنرتین و پیک به یترتین، ئیتر بهو جو ره دروست بکرتین و رهنگیاں بریژری هه موو ئه و ئه رکه که ژماره کان ده بی له ژیا نی رۆژانه دا و له زانستدا جیبه جی بکن، ئه وان به دی به یترتین.

ئیمه، به پی فریگه و ره سل جوریکی ئه و رهنگرشتن و بنیادنا نه ی ژماره مان به هوی هاوردنه کانی جیهانی ههسته وه نیشان دا. هه موو ئه وه به راستی به دی ده یترتین که ژماره کان له ژیا نی رۆژانه و زانست ده بی جیبه جی بکن و به دی به یترتین، ئیمه له وه زیاترمان ناوی. من لیرده دا وه ک شتی که سروشتی ناتوانم به دوور و دریتی نیشانی بدهم. ئیمه به ته واو ده تی سه رمان له بابه ته کانی جیهانی ههسته ده رده چتی و ئیمه هیج کات و جاریک ناچار نه بووین له ته نیش و له پشت جیهانی ههسته وه ژماره کانیش وه ک چند جه وه ره ریکی تاییه تی جوریکی تاییه تی هه بوون دابنرتین، ههروه ها چونکه ئیمه ژماره مان وه ک چند جه وه ره ریکی تاییه تی پتویست نییه و له بهر ئه وه ی ئیمه به بی ئه و جه وه ره رانه ش سه ره و ده ره ده بین، ئه وه ده خوازین ئه و جه وه ره رانه ش په سندنه کهن و وه رنه گرین. ئه وه ش جاریکی دیکه به کاره ی نانی تیغی تراشه که ی ئوکامه.

ته نیا هه ره ئه و بابه تانه که ئیمه ده یان ژمیرین، به لام له ته نیشتیانه وه ژماره کان وه ک چند جه وه ره ریکی تاییه تی ئه فسانه یی بوونیا نییه.

زۆر نمونه ی دیکه ش هه ن ک تیغی تراشه که ی ئوکام تییا ندا له و که م تا زۆر جه وه ره ته مومزاوییه کان، که م تا زۆر خۆسه پینه ره کان، پتر له پتویستییه کان رزگارمان

بکات. ده رباره ی ئه و جو ره جه وه ره رانه که به تاییه تی ده یانه وی خویان به سه پین، ده مه وی چند قسه یه ک بکه م. من پیتشتر له راره ی بنیادی بنه- باری زمان ئه و کاره سه خته ی له فه لسه فه ی پشت له جیهان ده یکات، که له بنیادی زمانه وه وه ک نه نجام به سه ر بنیادی جیهاندا جیبه جی ده کات، قسه م کرد. ئیمه ده بیترتین: «ئو کوته کاغه زه ئیستا پانه و لووسه، ئیستا که لولدر و پتچرایه وه، ئیستا وه ک توپ خری کرا»، ههروه ها ئیمه له و رسته یه دا: بنه (ناوه) وه ک خوی به رده وام بوو (کوته کاغه زه که) و باره گۆراوه که (ئیستا لووس و پان، ئیستا لول دراو پتچرایه وه، ئیستا هه لگۆراوه بووه به توپ). ده بینین. له وه وه فه لسه فه ی له لایه ن زمانه وه به ته فره چوو گه یشتو ته ئه و نه نجامه ی که جیهان وا دیته به رچاو ده رده که وی:

له به رانه ره بنه «وه ک خویان به رده وام بووه کان» ی زمان له جیهاندا چند جه وه ره ریکی وه ک خویان به رده وام بوو هیه که- وه ک باره گۆران به سه ردا هاتوه کان- چندین خه سلته تی له گۆران هاتوویان هیه و هه لگرتوه.

به لام له کوئی ئیمه جه وه ره ره به رده وامه کان وه ک خویان به نه زمونون تاقی ده که یه وه و په یان پی ده بین؟! نه هیج جاریک و نه له هیج جیگایه کدا! کوته ته باشیره که وه ک بنه ما بنه ره تییه کی Sabstanz وه ک خوی ماوه و به رده وام وه ک هه لگری خه سلته ته کانی من به نه زمونون تاقی ناکه مه وه و په ی پی نا به م. ئه وی من به نه زمونون تاقی ده که مه وه بریتیه له: رهنگه سپیه که ی، ههستی به ره ره کانی کردن، رهقی و سهختی، ئه گه ر بیتو من دهست به م روخساره که ی، که من ده بیبینم، ده توانم دهستی لی بدهم، به لام روخساره دیتراوه که ده گۆردری، ئه گه ر بیتو من کوته ته باشیره که له جیبه کی دیکه دابنرتیم، یان ئه گه ر من خۆم روو له جیگایه کی تر بکه م و بسوو ریم. ئیتر ئه وه ی پیتشتر دیتم و ئه وه ی ئیستا ده بیبینم، هه مان شته، من به نه زمونون تاقی ناکه مه وه. به کورتی، ئه و بابه تانه ی ده ور به ره که ئیمه پیان نا شانین ئیمه ئه وان وه ک چند جه وه ره ریکی وه ک ماوه ی به رده وام به نه زمونون تاقییا ن ناکه یه وه و په یان پی نا به ی:

ئو ی من به تاقی کردنه وه پتیدا تیده په ریم، رهنگه گۆراوه کان و روخسار و ره قیه کانن... تاد.

ئایا ئیمه لیرده دا دوور نییه به خالی که گه یشتین، که پتویست بی ئیمه سه ره رای ئه وان له لایه ن ئیمه وه به

ئەزمون تاقى كراونەو، رەنگەكان، دەنگەكان.. تاد، چەندىن جەوھەرى تر وەرگىرېن و پەسند بکەين، که ناتوانين به ئەزمون تاقىيان بکەينهوه و پەيان پىن بەرین: بنەما بنەرەتییە وەك خۆ ماوەكان، ئەوانەى رەنگ، روخسار، سەختى و رەقى گۆراویان وەك چەند خەسلەتیک لەخۆیدا هەیه و ئیمە به ئەزمون تاقىيان دەکەينهوه؟! جارێكى تر هەمان بیروکە Gedanke که یارمەتیداین لە جیگا و کات تى بگەين بەبى ئەوئى ئیمە پتویست بى بەسەر ئەوانەى به ئەزمون تاقى دەکرێنەو تىپەرین، بەبى ئەوئى ئیمە چەندىن جەوھەرى تاییەتى لە تەنیشت، یان لەپشت ئەوانەى جیھانى هەستەکانمانەو وەرگىرېن، یارمەتیمان دەدات. ئەوئى ئیمە «بەو کۆتە تەباشیرە» ناوی دەبەين لە کلاسى ئەو بەناو لەلایەن ئەوئى رەنگ، روخسار، سەختى و رەقییە هەلگىراوەكان.. تاد، بەولایە نییە. جیپەجى کردنى ئەو بیروکە به سایەى فەلسەفەى روو لە دنیای ئینگلیز و بەنیشاندان و پیداکرتنیکى تاییەتییەو به سایەى فیزیکی و فەیلەسووفى گەورەى فیهننا ئیرنست ماخەوہ که درێژەى بەو رپەرە داوہ و ریکخراوەکەمان ناوی ئەوئى لیتراوہ، فیری کردووين بەهیچ جۆر و هیچ جارێک پتویستییەكى ناچارى نییە لەپشت، یان لەژێر ئەو جەوھرانەى جیھانى هەستەوہ که ئیمە به ئەزمون پەیمان پى بردوون چەندىن جەوھەرى تری لەتاقىکردنەوہ نەهاتوو، بنەما بنەرەتییەكان پەسند و وەرگىرېن و ئیستنا تیغى تراشەکەى ئۆکام بەدەست راوہشاندنیک بنەما بنەرەتییەکانیش گسک و توور دەدات: ئەو بەردەوام بوونە مانەوہ ستایش کراوەیان خۆى لە بەرانەر تیژی ئەو تیغەى تراشەدا رانگری، بگرە من پتویستیم بەوہ نییە لەوہ بەدواوہ پتر نزیکتر بيمەوہ، چونکە ئەو پرسیارە بەدنیایییەوہ لە نووسینە و تاریکی دواترى ئەم ریکخراوەماندا بە تیروتەسەلى قسەى لیدەکرت.

بەلام ئیستاکە ئیمە دەبى خۆمان لەگەل دوا کیشەیهكى قوول و سەخت و قورسدا رووبەرەو ببینەوہ و قسەى لى بکەين. ئاورپک بو دواوہ دەدەينهوه! ئیمە ماوەکاتەکانمان وەك چەند کلاسیکی ئەزمونە تاقىکراوەكان، خالە جیگاییەكان وەك چەند کلاسیکی لاشەكان، ژمارەكان وەك کلاسى کۆبەكان (کۆبەكان خۆشيان چەند کلاسیکی بابەتەکانن) زانى و پەیمان پى بردن؛ هەرۆهە بابەت و کەرەسەکانى دەروەرى ئیمە وەك تاقمىکی دەنگ،

روخسار، رەقى... تاد. پەیمان پى بردن، ئیمە هەمیشە جارێكى تر دەچینەوہ سەر کلاسه (تاقمە)كان. شتەكە وا دەردەكەوئى، ئیمە ئیتر لەگەل جەوھەرەکانى جیھانى هەستەكان به تەنیا سەرەودەر نەکەين، بەلکو ئیمە پتر لە تەنیشت ئەو جەوھەرە پلە یەكەمانە پتویستە چەند جەوھەریکی تری پلە بەرزتر وەرگىرېن که بەرگەى تیغى تراشى ئۆکام دەگرن، بەتاییەتى تاقمى جەوھەرەکانى یەكەم پلە ئینجا تاقمى ئەو تاقمانە و (ژمارەكان تاقمە ئەو جۆرە تاقمانە بوون) دوور نییە هى تری بەرەو سەرىش. من لێردا تەنیا دەتوانم هەر ئەوہ ناو بەرم، که فەلسەفەى روو لەجیھان لێرە رپگای راستیشى نیشان داوین: رەسل نیشانى دا چۆن دەستەواژەیهكى پى وانا که تىیدا وشەى (کلاس) بەکاردیت، دەکرتى بە دەستەواژەیهک که تىیدا تەنیا هەر پتر بابەتەكان خۆیان نەك کلاسى بابەتەكان بەکاردین، بگۆردى. بو ئەوئى لێرە نمونەیهكى بەتەواوئى نزیك بو ئەوہ بەنیشەوہ، بەم رستەیه:

«کلاس و تاقمى شیرهكان لەنیو تاقم و کلاسى شیر خۆرەکاندا» مەبەستم لەوہ بەولایە هیچ شتیکی تر نییە:

«هەموو شىرێک زبندەوهرێکی شیرخۆرە.» واتە بەدریژتر باسى بکەين: هەموو بابەتیک که خەسلەتى پیناسەکراوى چەمكى «شىرى» هەبى خەسلەتى پیناسەکراوى چەمكى «شیر خۆرىشى» هەیه. لەم دارشتنەدا تەنیا هەر پتر بابەتە به ئەزمون تاقىکراوەکانى جیھانى هەست نەك «کلاسهكان» بەکاردیت. لەو شى کردنەوہبەى دوايیدا کلاسهکانیش وەك چەند جەوھەریکی پتر لە پتویست خۆیان نیشان دا و ئیتر لە جەوھەرە به ئەزمونە تاقىکراوە پەى پى براوەکانى جیھانى هەستەکانمان بەولایە شتیکی دیکە نامیتتەوہ.

ئیمە تیغى تراشى ئۆکامان لەکاتى کارکردندا دیت و دەتوانين و بۆمان هەیه بلین: ئەو بە چاکى کاردەکات، چونکە ئەو کەفە سابوونەى تراش پتویستى پتییەتى دەستیکی توندی لە فەلسەفەى پشت لەدنیای، میتافیزیکییەکە وەشاند.

جیھانیک بە تەنیا مایەوہ که لە هەموو نیمچە جەوھەرە تەمومژاوییەكان که لەجیگایەکدا لەنیوان بوون و نابووندا ویستویانە، دەبوو جیگى بن، هەرۆهە لەو

بایه ته ناشیاوه کیپانه، له ههمه کیپه کان، له جیگای بوشویه تال، له کاتی به تال، پاکو خاوتین کرایه وه. ههروهه له ههموو جه وهه ره چاو پر نه بووه کان که لافوگه زافی بوونیکي به هیزی وهک خوی مانه وهی به رده وام له چاو جه وهه ره فره په نگیبه گوراوه کانی جیهانی ههستی نیمه، لیده ده، وهک: ئیدی و بنه ما بنه په تیسه کان و وهک ته وانهی تر چۆن خویمان حه زده که ن ناوبیرین، خاوتین و پاک بووه، به لام نیمه ده بیستین ده گوتری: ته و فلهسه فه روو له دنیا به که ته نیا هه جیهانی ههستی پت به سه له باره ی شتی بالا و قوولوه ناپرسی، ته و - به پپی بنجونا وانه که ی - فلهسه فه یه کی راست و دروستی بازرگانانی بچووه، فلهسه فه یه کی مرۆفی بی ههستی چیژی هونه ری و (Banause) بوژوازی بچووه کی ناسۆ ته نکه به ره، فلهسه فه یه که بو ته وانهی له ته ندیشه و فه نتازیدا به هه مه نندن، به لام شاعیر نین، بگره ته نیا جیهانیک هه یه تیدا له ژیر دیارده ساکار و به سه رچووه کاند چه ندین بنه ما و بنه ره تی توندوتۆلی وهک خو به رده وام ماوه و ئارامیان گرتووه، له سه روویانه وه به وپه ری سروشتی گیانی به وه به و به رز ده بیته وه چه ند ئیدی به که ده سته کارن، وهک چۆن گوتی به رجه سته ی کردوه:

خاوه نده کان له ته نیایی گوشه گیریدا له سه ر ته ختی شکۆمه ندی دانیشتون،

بو ته وهی هه چ جیگایه ک و بگره له کاتیک که متر..
باسیان بکرت..

ئه وه سه رسامی و داماریه ..

نیمه دوا جار به رزه مه ندی به وه دان به کامه دا بنین.

ده کری وایی، جارن جیهان جوان و خوش بووی مرۆف ههستی به بوونی خاوه نده و جنۆکه کان کردبی، دوور نیبه وایی، ته وکاته سه رده میتکی شاعیرانه بووی کاتیک مرۆف به بی شه که تی و ماندوو بوون پیویست بووی هه موو جه وهه ره شیاوه کیپه بالا کان به دوعا و نوژ و قوربانیدان له نیوه ریگادا به روو خوشی به یلیته وه، هه موو گیانه به دکاره شیاوه کیپه کان به ته لیس و جادوو سه رکوت بکات. ده کری ئه م سه رده مه ش خه لک به خته وه ر بن به وهی به دلنیا به وه له و باوه رده ان، به سی جار تف رو کردن ده توان به ده به ختی به که به ویننه وه و ده کری منیش له توانامدایی به ته وپه ره که ی ههستی به خته وه ری و سه ره رزی مرۆفیک به ریزه وه هه لسه نگینم که

ئاوتنه یه کی شکان دووه و خوی له نیو بووونه دلنیا به که دا به ناسووده یی دلنیا بی، ته و حه وت سال ژن نه هینتی، به لام نیمه ته وه شمان مه به ست بوو که ته مانه هه مووی شتی پروپوچی ته فسانه یین و ده بی نیمه نیستا جاریکیش بی ته وه به راست دابنیتین که نابج پروا به و شتانه هه بیته، با ته و شتانه جوان و دلرفین و شاعیریش بن. ته مه هه چ به لگه یه ک نیبه دژی تیغی تراشه که ی ئوکام، به لام له گه ل ته وه شدا حه یف و خه سار بو ته و هه موو جه وهه ره پتر له پیویستی به گسک دراوانه بی، چونکه ته وان جوان و شاعیرین.

به لام - نیستاکه ده چینه وه سه ر ده رازه ی چوونه ده ره وه که، ئاره زوومه ندان له یه کتری جیا وازن. یه کتیکان به فره په نگی، هه مه جوژی، به گورانی هه ره مه کی بی سه رو به ره، به هه لنه هینانی ئازاوی نیو جیهانی هه سته کان دلی خوی خوش ده کات، ئیتر هه ریوه بو ته و پشت له دنیا بی ده میتیته وه و - ته وی تریان له وه بی به شه دلی به و دنیا به ی هه سته کان خوش بکات پشتی تیده کات و ده گه ری و ده کوشی له ته و دیوی دنیا کان له ته فسانه دا بری، به لام نیمه ی لایه نگی رانی فلهسه فه ی روو له دنیا، له وه دا له ریگا لادانیک ریگایه کی چه وت و هه له نه خوشی به که که مرۆفایه تی هه زار سالانیک به ده سته یه وه نالاندوویه تی، به دی ده که یین و ده بینین، خواستی نیمه ته وه به مرۆفایه تی له و گوشاره ته فسانه ییبه رزگار بی. هه روه ها مرۆف له و تاریکایه ته فسانه ییبه ی فلهسه فه ی پشت له جیهانه وه بو ری یازه ساده و روون و ئاشکرا که ی فلهسه فه ی روو له جیهان بگره پیته وه و بیته وه. وهک سلاو لی کردن نیمه پیی ده لیتین:

تو له مردنه وه، له به ده سته وه نالاندنه وه

له هه موو شتی که وه سه ر ئاو به ده رکه وتی

ئه وهی تر سنۆک و نیوه چل و کالو کرچه و

تو به سه ر نجانانی ئازاد فیر ده بی

کازیوهی نه ساغ له روژی رووناک و بی گه رد

جیا بکه یته وه

گرینگی و بایه خی تیگه یشتنی زانستیانه ی جیهان

به شیوه یه کی تاییه تی بو بیر کاری و فیزیک

ده بی ناوی «تیگه یشتنی زانستیانه ی جیهان» دان پیدانانیک و سنوورکیشانیک بکه یه نی.

دان پیدانانیک به میتۆده کانی زانسته ری کوییکه کان،

به تایبته تی هی بیرکاری و فیزیک، داننانیک به
 نه نجامگیرییه راست و په وانه کانی مهنتیق
 (به پیچیه وانه ی: بیر فانتازی، سووسه ی- حه دسی -
 نه فساناوی، دهسته راکرتی ههست و سوژیانه وه)
 دانان به سه رنجدانی پشوو دریتی رووداوه شیواوه کییه له
 یه کتری جیاو داپراوه کان نه گهر له خو باندا به وپه ری که می
 و بی بایه خیش دهرکه ون (به پیچیه وانه ی هه مه کی و
 لی کدراوه komplexe شاعیرییه فانتازییه تیگه یشتن
 خوازیه پر ده لاله ته شیواوه کییه، جیهانگیره
 شیواوه کییه که وه)؛

سنورکیشانییک دژی فلسفه به واتا باوه که ی که
 ریباز و تیورییه که دهرباره ی جیهان و داوای مافی وهک
 یه کی شان به شانی زانسته تاکه پسپوره کان دهکات، یان
 به ته واده تی بالاتر به سه ر نه واندای بی. ئیمه نه و
 بوچونه مان هه یه: نه وه ی بکرت به گشتی پر واتا
 بگوتری بابهت و دهسته واژه یه کی زانسته پسپوره کانه و
 فلسفه کردن ته نیا به و اتایه یه: ره خنه گرانه رسته و
 دهسته واژه کانی زانسته پسپورییه تایبه تییه کان دواتر
 تا قی بکرتنه وه. ئایا نه وان چهند رسته یه کی زر نین، ئایا
 نه وان به راستی واتا و ده لاله تیکی روون و تاشکرایان
 هه یه که رابه ر و نوپنه رانی زانسته خاوه ن پیوه ندیییه کان
 پییان دبه خشن، پتر به و اتایه یه: نه و رستانه ی
 وانیشان دده ن گوايه له چاو رسته کانی زانسته
 پسپورییه کان جوړتیکی تری واتا قوولتر و به رزتریان
 هه یه وهک زره رسته په رده یان له سه ر هه لگی ری.

ئیمه خو مان به درپژده پیده ری ناراسته ی نه زمونی
 (ئیمپیری) فلسفه راده گه به نین و دهناسینین، به وپه ری
 پیداکرییه وه دژی هه موو راسیونالیزمین که هزر به تاکه
 سه رچاوه ی زانین دهبینی و به رانبه ر به شاره زایی و
 نه زمونی بالاتر به شایسته ی ده ژمیری. هه روه ها ئیمه
 دژی ناراسته و ریبازه دوو رهنگییه (دووالیسته) کانین
 که ده خوازن هزر و شاره زایی به دوو سه رچاوه ی سه ره خو
 و وهک یه ک شایسته ی زانین دابننن.

ئیمه پتر نه و باوه په مان هه یه که ته نیا هه ر شاره زایی -
 نه زمون، ته نیا هه ر سه رنجدان دهرباره ی
 راسته کرده کییه کان (فاکته کان) که جیهانیان لی پیک
 دیت زانیمان دده ن، به لام هه موو بیرکردنه وه له هه مان
 گوئی فورم گوړین به ولاره نییه.

نه مه دهبی له نزیکتره وه پتر باسی بکرت: بگره ئیستا

گوترا، نه و هه مان گوژییه روخسار گوړینه Umformen
 بو زانینی ئیمه نه وپه ری گرینگ و بایه خداره، نیشانی
 «هه مان گوژی» به هیچ جوړتیک بایه خ که مکردنه وه و
 گازنده ناگه یه نی.

به و جوړه ی تیگه یشتنی هزر (بیر)، ته نیا ئیمه به
 پیچیه وانه و دژی راتسیونالیزم و دو الیزم ناو هسین، بگره
 به تایبه تی دژی نه و تا قمه ئیمپریسته یه ین که واپروا
 دهکن، ده توانن مهنتیق و (بیرکاریش) له شاره زایی و
 نه زموننه وه نه نجام بخه نه وه، له وده ا که به وانه و نووسین
 گوتوویانه، رسته و دهسته واژه کانی مهنتیق و بیرکاری
 چهند فاکتیکی شاره زایی و نه زمون دهرده پرن- له
 رسته کانی فیزیک به ولاره تر نا، به لام لیتره دا مه به ست له
 نه و شاره زاییه که فره جار به تایبه تی ده ستگیر دهبی،
 که نه و رستانه به هوپه وه به تایبه تی پله یه کی بالایی
 دلنیا یی لی کردن به ده ست ده هی ن.

نه و ی راست بی پیوه ندی مهنتیق و بیرکاری هه همیشه
 خاچ ئاسا دروشمی سه ره کی ئیمپریزم (ریبازی
 نه زمونی) بووه، هه موو دهسته واژه یه کی گشتی که له
 شاره زایی و نه زموننه وه که وتوته وه، ماوه یه ک به بی
 دلنیا یی لی کردن دهمینننه وه، له دهسته واژه کانی مهنتیق و
 له هی بیرکاریدا نه و جوړه دلنیا یی لی نه کردنه نابینن.
 ئیمه ده توانین وای بو بچین که سبه ینی رورژ (خور)
 هه لنه یه ت، به لام ئیمه توانایی نه و هه مان نییه وای بو
 بچین که $5=2 \times 2$ ، یان $(p-q)$ و (p) راسته، به لام
 (q) هه لیه. لیتره دا نه و به لگه یه ی باس کرا هیچی تر
 یارمه تی نادا به وه ی گوتوویه تی بابه ته که برتیییه له و
 شاره زاییه ی به تایبه تی به ده ست ده هی نری. به
 روونکردنه وه ی هه لویتستی مهنتیق و بیرکاری (نه وه ی
 له و سه رده مه نزیکه وه که وتوته وه) که دواتر باسی ده که ین
 ئیمپریزمی نه نجامه کی بو به شیواوه کی.

سه رنجدان و روخسار و گوړینی هه مان گوژیانه ی هزر،
 نه وانه تاکه نامرزی زانین که ئیمه دانیمان پیدا دهننن.
 زانینیکی پیشیانه aprioie ئیمه دانی پیدا نانینن،
 له بهر نه وه نایکه ین، چونکه ئیمه له هیچ جیگایه کدا
 پیوستیمان پیتی نییه، ئیمه هیچ تاکه برپاریکی
 لی کدراوی پیشیانه نازانین و ناسین، هه روه ها نازانین
 چون دهرکری په یدا ببی و نه و ی پیوه ندی به ناوبراوان به
 برپاره شیکارییه کانی مهنتیق و (بیرکارییه وه) هه یه،
 نه وه نیشانی روخسار گوړینه هه مان گوژییه کانن.

تاکه هاوردیهک Gegebene بۆ لای ئیمه ئه و تاکانهن بههست دهستگیر بوون، که راسته و خو له لایهن من به ئەزموون تاقی دهکرتیهوه (erleben) ههست ته نیا هه ده چیتته سهه ئه وهی که له کۆتاییدا دهکرتی بگه پرتیهوه سهه هاورده، له هاوردیهک بکرتی دروست بکرت. ئیتر پتیهسته ئه وانیه به چهند بابیه تیکی «وهک خو ماوهی بهردهوام» جیهانی دهروه ناوده برین که له ژبانی پۆژانه دا ده زانترین (میتزهکان، چیاکان.. تاد.) یه کهم جار دا به زانترین و رهنگ بریترین، ئه وه لاشه کانی جه وه هه ره زیندوه ووه کانیسه دهگرتیهوه، زیندوه وه و مرۆف. ههروه ها دهروونه کانیسه (به خوئی و بیانیه وه) پتیهسته دا به زانترین و رهنگ بریترین konstuiert شاره زایی فیрман دهکات که ئه وان به له شه کانه وه به نندن، دامه زانندن و رهنگ رشتنیکه ئه وه دهروونهی به له شه کانه وه به نند نین له به ره تدا له کردن نایهت، ئه و تائیهستا (وهک وه لامدانه وه یه کی تاییه کانه و پتیهزه گیانییه کانه) وهک پتیهسته و تاکه جارتیکیش وهک به پتیه تامانج نه خشاو خوئی نیشان نه داوه. ههروه ها که ره سه و بابیه ته کانی فیزیکی (ئه توم، ئه لیکترۆن، شه پۆله هه مه جهوره کانه) پتیهسته به هوئی دامه زاننده وه ببریته وه سهه هاوردیهک نهک وهک دیاردهیهکی شیاوهکی، پتیهسته ئه وهک بیه واتا و له گه ل ئه ودا هه رسته یهک که ئه و تپیدا به کاریت سه رنج بدریت، ئه مهش چاره نووسی به شی زۆری ئه وه یه که له فه لسه فه، له میتافیزیکی و لاهووتدا قسه ی لیده کرت.

پتیهستی و ناچاری دامه زانندن و رهنگ رشتن له وه دا خوئی نیشان ده دات که له پرۆسه ی زانیماندا هاورده که ئه وه ی دپته سهه که ده بی کار له سهه ئه و هاورده یه بکرت. ئه وه ئه و ده رفه ته مان ده داته ده ست، سه به ارت به هه لوتیهستی مه نتیق، تیگه یشتنیک به خریتته به رچاو که له و کۆره ی ئیمه دا به ریکویتیکی قسه ی لیه ده کرت. به پتیه ئه و تیگه یشتنه مه نتیق شتیک نییه که خوئی له هاورده، یان وهک ئیمه ده لپین: له جیهاندا ده بینیه ته وه: مه نتیق، وهک وادانراوه، رتیهز و تیوری خه سه لته ته گشتیه کانی بابیه ته کانه، زانسته و تیوری بابیه ته کانه به گشتیه نییه، پتر مه نتیق به هوئی کارکردن له سهه هاورده که، له پیشه وه، به و هویه وه که خودی شتزان به رانه ره به هاورده که روویه روو ده بیته وه، هه ول ده دات له وه وه وینه یهک رهنگ بریتری که سیمبۆل به کاردپن:

مه نتیق به وه وه گرتدراوه که شتیک ده رباره ی جیهان ده گوتری. ئه م سیمبۆلییه وینه کوییه یه کی له گه راننده وه هاتووی روون و ئاشکرا، روخسار وهک یهک نییه - ئه و جه ره سیمبۆلییه ئه و په ری که م سوود به خشه و له به کاره یسانی جوړتیکه ئه و سیمبۆلییه وه مه نتیق په یدا ده بی. مه نتیق ئه و کاته راسته و خو په یدا ده بی ئه وه ی ده بی وینه که ی بکیشری و وینه کانی، سیمبۆله کانه بنیادی جیاواز نیشان ده دهن، نمونه یه کی ساده و ساکار له م باره یه وه ناکردن ده داته ده ست: له سیمبۆلیدا به رانه ره به هه مووده سه وه واژه ی ده رپرنیتیک p ناکردنی p- هه یه له جیهاندا له هه ردوو فاکته وهک یه که کانه ته نیا نمونه یه که به ده رده که وئ: ئه ویش ئه و فاکته ی نزیکه و وهک p وایی، ئیتر ئیمه ده توانین به دوو جوړ ده ربیرین: به هوئی ناری کردنی p، به هوئی ناکردنی p-.

نمونه یه کی دیکه: له سیمبۆلیدا له ته نیشته هه ردوو سیمبۆلی p له گه ل q وهک سیمبۆلی ئه و په ری سه ره به خو، به ره مه ی مه نتیقی p.q هه یه: له جیهاندا له ته نیشته فاکته ی p له گه ل q فاکته ی سه ره به خو په یدا نابیه. که به هوئی «له گه ل» ی راسته قینه دا به یه که وه گرتی درابن. (فاکتیه molekulare «گر دیله ی» p.q که شتیکه خراوته نیو هاورده وه ئه نجامی کار له سهه کردنیکه). سیمبۆلی p.q وادانانی هاوکاتی p له گه ل q شیاوهکی ده کات. که من ده لپیم p.q ئه وه من (p) ده لپیم، ههروه ها به هه مان شیوه (q). له م ره وشه وه ئیه ستاکه ئه و سیمبۆلییه ی به کاره اتوه ره تگا ده دات هه مان شته به جوړی جیاواز بگوترت، ههروه ها ره تگا ده دات به وه ی که مرۆف شتیک ده لپیت، شتیکه تری له گه لدا بلت، مه نتیق دروست ده بیته. ئه وه نیشاندا نیکه چۆن مرۆف شتیکه گوتوه، ده توانی شتی تر بلتی، یان چۆن مرۆف له وه وه که شتیکه پتیه تر گوتوه ده توانی لیه ی شتیکه تر له گه لیدا و تراوه ده ستگیر بی. ئه وه ئه وه یه ده مانه وئ به کاره کته ری هه مان گوئی مه نتیق نیشانی به دین.

هانده ری ئه وه، سیستیمیکه سیمبۆلی به کاره یتریت بنیاده که ی له هی ئه وه ی وینه کوی بکرت لابات، سیمبۆلییه ک، که ره تگا ده دات هه مان شته به جوړی جیاواز بگوتری، له وه دایه که زانییه ئیمه سه رتا پاکیر نییه، ئیمه فاکته کانه که جیهان دروست ده کهن ته نیا به پچرپچری ده ناسین. ئه وه مرۆف له نمونه ی ناریک کردندا به دی ده کات: هیچ هانده رتیک له ئارادا نییه ناکردنیک

به کار بهیترى نه گهر ئیمه بتوانین هممو فاکته ورد و تاکه کانی جیهان بناسین. خودیکی هممو شتزان پیوستی به هیج مهنتیقیک نیسه و به پیچه وانه ی نه فلانوهه ده توانین بلتین: ره ب هیج کاتیک بیرکاری جیهه جی ناکات و به کارناهیته.

که واته نه و زانست و تیورییه ی له باره ی هه لسه که وتی جیهانه وهیه، مهنتیق نیسه - دهسته واژه یه کی مهنتیق هیج شتیک ده باره ی جیهان نالی و ده رنابری، به لکو نیشاندانی چند روخسار گۆرینیکه له نیتو چوارچیتوی سمبولییه به کارهاتوهه که دا. به و تیگه یشتنه له مهنتیق، نه و کیشیه که زور قسه ی له سهر کراره ی به پروالته مه ته ل ئاسای ته ربیبی Parallelismus له پرۆسه و ره وتی هزرمان و هی پروداوی جیهان، هی به پروالته هارمونی پیشتتر سه قامگیربووی نیوان هزر و پروداوی جیهان که به پیتی نه مه ئیمه ده توانین به هۆی هزر و بیرکردنه وهه شتیک ده باره ی جیهان بکه یین و بریارده یین، له خو به وه چاره سهر ده بی. نه وه ههرگیز وانه بووه و واش نابیت. بیهر ده توانی ته نیسا چند رسته یه که هه مان گۆبیانه فورمه که بیان بگۆری و به هۆی نه وهه روخسار یکیان پی به خشی. به لای ئیمه وه باشتتر سه رنجدان بیانگرتنه وه، یان له وانه وه چند ده رپرین و دهسته واژه یه که ده که ویتته ده ست نه وه ی له واندا گوتراوه و ده رپراون، بۆ کۆنترۆل کردن له رسته بنه ره تییه کان. باشتتر گونجاو و شیاوترن.

نه وه رۆلی بیرکردنه وهیه له سیستمه کانی زانیی ئیمه دا، ههروه ها نه وه به شیتوهیه کی تایبه تی رۆلی بیرکردنه وهیه له فیزیکدا، تاکه تۆزه بیر لیکردنه وهیه که، سه رنجدانیکه کورتی میژووی زانست نیشانی دده ات نه و رۆله ی بیرکردنه وه - نه گهرچی کاره کته ره و سروشتیکی هه مان گۆبی هه یه - هیج شتیکه لاوه کی نیسه. ته نیا نمونه یه که:

هاوکیشه بنه ره تییه کانی بواری و کایه ی نه لیکترۆ مه گنیتی راسته وخو به هۆی سه رنجدانه وه به ده گمه ن کۆنترۆل ده کترین، به لام به هۆی روخسار گۆرینی هاوگۆبییه وه ده زانترین نه و ده رپرینانه ی له ویدا ده گوترین له سه روو نه و پیوه ندیبانه وه که له کۆنترۆل کردن دین، وه که بۆ نمونه نه وانیه له تاقییکردنه وه و هه وله که ی میکلسۆندا له به رده ستدان و ئیستاش نه و تاقییکردنه وه هه وله توانیویه تی له کۆنترۆل کردنی هاوکیشه

بنه ره تییه کاندای سوود به خشی بیت و به کار بی. فتگنشتاین بوو که سروشت و کاره کته ری هه مان گۆبی مهنتیقی زانی و په ی پی برد، نه و نیشانی دا ناوبراو به نه گۆراوه مهنتیقییه کان (وه که «و»، «یان» تاد...) وه که شتیک نین له جیهاندا هه بی، که چی پیشتتر ره سل له و باوه رده ا بووه کاره کته ری مهنتیقی دهسته واژه یه که له وه دا بیینی که ته نیا به هۆی یارمه تی گۆراو و نه گۆره مهنتیقییه کانه خو ی له ده رپرین بیت. دهسته واژه یه کی له م جو ره بۆ نمونه نه وه یه: «بیست تاکه که س له جیهاندا هه یه» به لام ئیمه ناتوانین نه و جو ره دهسته واژه یه به یه کیکی مهنتیقییه یانه ی دابننن، چونکه نه و به راستی شتیک ده باره ی جیهان ده رده رپی و ساغ کردنه وه ی به هۆی نه زمون و شاره زاییه وه له بنه ره تدا له کردن دیت.

دوای نه وه ی من شتیکم ده باره ی مه له بنده ی مهنتیق له سیستمی زانیی ئیمه دا گوت، ده بی شتیکیش ده باره ی هه لوتیستی بیرکاری بلیم، له بهر نه وه ی ئیمه خو مان به لایه نگیری نه و بۆچوون و تیگه یشتنه دانا که تاکه ئامراز زانییمان شاره زایی و نه زمون و روخسار گۆرینی هاوگۆبی مهنتیق، له بهر نه وه ی بیرکاری پیوه ندی به نه زموننه وه نیسه، وه لامه که پیشه که دراوه ته وه: پیوسته بیرکاری (ماتماتیک) له لای خو به وه کاره کته ری هه مان گۆبی هه بیت، واته: **بیرکاری به شتیکه له مهنتیق.** نه وه ئاشکرای هه لوتیستی ره سله. له کاتیکدا ئیمه خو مان به لایه نگری نه و هه لوتیسته داده نین نامانه وی **Principia Math-** بیرکاری **ematica** وه که ئینجیلیک که نابی دهستی لی بدریت سه رنج ده ده یین، ئیمه پتر نه و پروایه مان هه یه: سه ره رای نه و خزمه ته زور و زه به نده ی ره سل و وایتهد کردوویانه نه و نه رکه، بیرکاری وه که مهنتیقیکی بی گهر د پهره پی بدری، تانیستا به ته واوه تی به لایه کدا نه خراوه، بگره ئیمه ئاسمان و زهوی له هه لوتیستی نه و ره خنه و گازنده یه وه دوورین که سیستمه که ی ره سل به ته واو بوو **abgeran** پروون ده کاته وه، چونکه له ودا تانیستا چه ندین کیشه هه رماوه. وه ستان دژی نه و به ره مه له وه ده چی مرۆف که زمانی ئیتالیا بیه نه زانی دژی کۆمیدیا ی خواوه ندی **Divina commedio** بوهستی و له و شاکاره شیعرییه ته نیا چند کۆپله یه کی که می له به رده ستدابی.

به بی گۆیدانه تیگه یشتنیکه تری مهنتیق، وا دیته به رچاومان نه و کاره ی ره سل له سۆنگه ی تیوری

به کارها تووی تایپه کانه وه- که وهک به دهرده که وئ- ده بی به یه کیکی تری ساده و ساکارتر بگوپردی و که تییدا به لگه نه ویستی گیراندنه وه که ئه وپه ری کیشه ی له سه ره و به ته و اوته بی مه نتیقی تایپه تی extra ناسراوه ده کری ده سته ردارای بین و دواتر له سوئنگه ی چه مکی ره های وهک یه کیپه وه (Idehtitat) که له لایه ن فتگنشتایینه وه کار له دژی کراوه، نه گه رچی لی رده ا ئه و دهرمانه (وهک بو من دهرده که وئ) نابی به و جو ره گرینگ و به لایه کدا خه رانه بیت وهک فتگنشتاین وای دانا وه، کاره که ی ره سل پیوستی به ده سکاری و چاک کردن هه یه .
 ئه وه لوئیستی پشتگیری کردنه ی ره سل دوور نییه له ناوه ندی ئه له مانیا دا که ته نیا هه ر مملانی پی سووسه یی (حدس)- فؤرمالیزم- جارتیکیان برؤقیر جارتیکیان هیلبه رتی بیستوه، چاوه روان نه کراو بی. له گه ل ئه وه شدا هه لوئیستی له سه رکردنه وه ی سووسه یی In-tuitionismas برؤقیر بو لایه نگی ریکی ئه و بنه مایانه ی ئیمه پشتیان پی ده به ستین گران بی. وا دهرده که وئ له راده به دهر ئه و بنه ما بنه ره تیپه ی سه رنجدانی بی گه ردی کانتی له گه ل ریبازی پیشیانه ی کانت خزمایه تیپان هه بی. ئه وه نابی به ریگر له وه ی بایه خی بیرکاری ناوه کی توئینه وه کانی برؤقیر وهک ساغ کردنه وه ی ئه وه ی له بیرکاریا ده کری و ئه وه ی ناکری به یارمه تی ئه و نامرازانه ی پیشه کی دراونه ته ده ست به ده ست به یئری، به وپه ری به رزی بنرخ یئریت. ریگخستنی ئه و توئینه وانه له نیو سیستمه مه نتیقیه که ی بیرکاریا وهک ئه رکیکی خو سه پینه ر که ده بی به ته و اوته ی جیبه جیتی بکریت گرنگه .
 ئه وه ی پیوه ندی به فؤرمالیزمی هیلبیترته وه هه یه ، پیویسته ئیمه له روانگه ی هه لوئیسته که مانه وه پیش هه موو شتیک سه رنج بو لای رولی روون نه کراوه ی بیرکردنه وه میتا بیرکاریه کان رابکیشین. ئایا زانینه میتا بیرکاریه کان له کوئوه هاتوون؟! ئه وان له ئه زموون و شاره زاییه وه په یدانه بوون. به پیچه وانه وه مملانیپه کان و سه ختیپه کان که ئیمه له وه هه ولانه دا: مه نتیق و بیرکاری له سه ر بنه مای ئه زموون دامه زرتین، ده یانبینین، هاتوونه ته قسه کردن. ئایا ئه وان چه ند روخسار گو رینیکی مه نتیقیپانه؟! نه خیر ئه وه نییه! ده بو ئه وان خزمه تی پیکه اتن و دامه زراندنی ئه و روخسار گو رینانه بکه ن. که و ابوو ئه وان چین؟! نابی به هوی ئه و هه لوئیسته

گومانا ویپه ی ئیمه به رانه ر به و سه ره تا و بنه مایه دژی بایه خی توئینه وه کانی هیلبیتر شتیک گوتبی. من پتر ئه و باوه رده م هه یه پتر بینا کردن و چاک کردن سیستمه که ی ره سل فره له ئه نجامه کو نکریتیپه کانی هیلبیترته وه ده ست پیته کات.
 ئه وه ی تائیسستا دهرباره ی بیرکاری و ترا، ژمیره (ئهریماتیک) و شیکاریش ده گریته وه. ئه وپه ری به جو ریکی تر- بی گازنده و پیشتر- به مه نتیق کردنی ئه ندازیاری ته و او و جیبه جی کراوه. لی رده ا به هوی ناوبرا و به به لگه نه ویست Axiomatisierung کورد ریگخستنه که له چوارچیوه ی مه نتیق به ره و پیش چوو. هه موو تیوریپه کی ئه ندازیاری وهک (هه مان گو بی) تیدا بوون P-Q به دهر که و تووه، پیشه کیپه که ی P که به ره میتیکی مه نتیقی به لگه نه ویسته کانه، پاشه کیپه که ی Q تیوری خاوه ن پیوه ندیپه که یه به لگه نه ویسته کان لی رده ا واده ده که وت که له خو بانه وه هیچی تر روون و ناشکرانین، به لکو چه ند راستیپه کی ساغ نه کراوه ن، بگره وهک گریمانه له وانه وه ده که ونه وه؛ چه مکه بنه ره تیپه کان واده رناکه ون که هیچی تر به هوی پیناسه پتر تا و تووی نه کرین، به لام به هوی سه رنجدانه وه راسته وخو چه ند بابه تیکن په یان پی دهردری، به لکو ته نیا وهک چه ند گو راپویکی مه نتیقین، له به رئه وه ی هه ر به لگه نه ویسته تاکیک پیوه ندیپه که له نیوان ئه و گو راپوانه ی vari-ablen چه مکه بنه ره تیپه کان به رجه سته ده که ن، ئه وه ئه ندازیاری وهک به شیکی تایپه تی تیوری پیوه ندی وهک توئینه وه ی چه ندین سیستمی تایپه تی پیوه ندی دهرده که وئ، به لام ئیستا هه موو شتیک که ده کری له باره ی ئه ندازیاریپه وه بگوتری، نه گوتراوه. ئه وه ش له لای بیرکاران یه که مین خو شییبه دهرباره ی به مه نتیق کردنی ئه ندازیاری هه موو شتیک پشتگو ی بخرین و نه دیتری. جیاتر له مه نتیق و ژمیره، که رسته کانی هیچ دهرباره ی جیهان دهرنا برن، ئه ندازیاری له توانا ییدا هه یه ئه و داوایه ره وایه بکات و بی به زانستیکی فاکته کان. ئه وه ش به هوی ئه وه وه ده بی، چه مکه بنه ره تیپه کانی که تا وه کو ئیستا به لای ئیمه وه چه ند گو راپویکی مه نتیقی بوون، له هه لکه وتدا (واقیع) و اتا و ده لاله تیکیان بدریتتی، که ئه وان له ها ورده وه داده ترین و په یداده بن. ده کسری ئه و دامه زراندن و په یدابوونه ی چه مکه بنه ره تیپه کانی ئه ندازیاری سه ر به بیرکاری نه بن (که هیچ

پیتوهندی به هه‌لگه‌وتوهه نییه). ئیتر ئه وه‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا ئه‌رکیکی شاخ نه‌کراوی توژیینه‌وه‌یه. ده‌ستپیتیکی به‌رفراوانتر بۆ ئه‌وه به‌پشت به‌ساق به‌ وایتیه‌د له‌ به‌شی چواره‌می کتییی ره‌سل «زانبنمان له‌باره‌ی جیهان دهره‌وه» دایه.

- ئایا چه‌مکه بنه‌ره‌تییه‌کان که به‌و جوړه دامه‌زران و په‌یداوون بۆ به‌لگه نه‌ویسته‌کان به‌سن، پرسپاریکی ریتازی ئیمپیری- ئه‌زمونییه، ئه‌ندازیاری به‌و واتا و مه‌به‌سته زانستیکی ئه‌زمونییه.

به‌هۆی سه‌رنج‌دانه‌کانی دواییه‌وه پرد له‌گه‌ل فیزیک هه‌له‌سه‌ترا. هه‌ندیک چه‌پته‌ری فیزیک به‌ ته‌واوه‌تی کراون به‌ به‌لگه‌نه‌ویست، به‌هه‌مان واتا وه‌ک ئه‌ندازیاری و به‌هۆی ئه‌وه‌وه کراون به‌ چهند چه‌پته‌ریکی تایبه‌تی تیۆری پیتوهندی. له‌گه‌ل ئه‌وه‌شدا به‌ چهند چه‌پته‌ریکی فیزیک ده‌مینه‌وه و به‌مه‌ش ده‌بن به‌ ریتازیکی ئه‌زمونی، زانستیکی فاکته‌کان له‌وه‌دا ئه‌و چه‌مکه بنه‌ره‌تییه‌کانی تییاندا به‌دهرده‌که‌ون له‌ هاوردده‌وه داده‌م‌زرتین و په‌یدا ده‌بن.

لیره‌دا وه‌ک ئامانج که ده‌بی له‌به‌رچاو بیت: دانانی سیستمیکی به‌لگه‌نه‌ویسته که به‌هۆیه‌وه ته‌واوی فیزیک به‌مه‌نتیق ده‌کریت و تیییدا تیۆری پیتوهندییه‌کان ریتک ده‌خریت. به‌وه خو‌ی نیشان ده‌دات چنده سیستمه به‌لگه‌نه‌ویسته‌کان سه‌رتا‌پاگیر بن. ئه‌وه‌نده پتر ئه‌وان له هه‌مان کاتدا تیکرای کایه و ده‌قه‌ری فیزیک ده‌یانگریتیه‌وه، چه‌مکه بنه‌ره‌تییه‌کانی هه‌میشه له هه‌لگه‌وت دور ده‌که‌ونه‌وه، به‌هۆی دورو دریتی هه‌میشه‌بی و ئالۆزی هه‌میشه‌بی ئه‌لقه زنجیره‌کانی بنیادانه که پیتوهندییان به‌ هوردده‌که‌وه ده‌بی.

ئیمه ته‌نیا ئه‌وه ده‌توانین: ئه‌و بنیادانه وه‌ک تایبه‌تمه‌ندییه‌کی هاوردده‌که، به‌لام لیروه هه‌یچ پردیک لیروه به‌ره‌وه ئه‌و وادانانه ناپه‌ریتیه‌وه که له‌دوای ئه‌و جیهانی هه‌سته‌وه دووه‌میک هه‌یه که جیهانی «راسته‌قینه» بی که بوونیتیکی سه‌ره‌خۆی خو‌ی هه‌بی به‌جوړتیکی تری جیا له جیهانی هه‌سته‌کانمان، جیهانیتک که ئیمه جاریتک ناتوانین په‌ی به هه‌سته‌کان به‌رین که خو‌ی له‌جیهانی هه‌ستدا به‌شیوازیکی شیواو خو‌ی دهرده‌خات که گران هه‌ل هه‌تریت که ئیمه به‌ نیشان‌دانی ئالۆزای که‌وه‌وه دامانه‌زراند و بنیادمان نا. ئه‌و جوړه وادانانه ئه‌وپه‌ری میتافیزیکیه وادپته به‌رچاومان که

ناوه‌روک بۆش و به‌تال بیت، زره رسته‌به‌کی رووت بی: له‌ودا نالۆی ئه‌و گوتانه به‌هۆی دامه‌زراندن و بنیادنا‌نه‌وه به‌هاوردده‌که‌وه به‌سه‌رتیه‌وه.

به‌وه ئیمه جاریتکی دیکه به‌ تیزه بنه‌ره‌تییه‌که‌ی تیکه‌یشتنی زانستییه‌کانی جیهان گه‌یشتیه‌وه: ته‌نیا دوو

ئامرازی زانین هه‌یه: شاره‌زایی (ئه‌زمون) و بیرکردنه‌وه‌ی مه‌نتیقییه‌کانه، ئه‌وه له‌ فۆرم‌گۆرینی هه‌مان گۆییانه به‌ولاه نییه، به‌وه‌ش به‌ ته‌واوه‌تی دورو له‌وه‌ی له‌خۆیه‌وه شتییک دهرباره‌ی بوونیتک ته‌واو بکات، له جیهانی هاوردده‌وه به‌ جوړتیکی تری جیهانی بوونی راست و راسته‌قینه بکات. به‌هه‌مو‌لایه‌کدا میتافیزیک له‌کردن نایه‌ت و ناشیاوه‌کییه، هه‌موو ئاراسته‌یه‌کی میتافیزیکی وه‌ک وشه پیکه‌وه هه‌له‌سه‌ستی بی واتا ده‌بی له‌ زانست دورو به‌خریتیه‌وه.

دووسات خو‌ کوتانی بابه‌ته میتافیزیکیه‌کانیان بۆ نیو زانست هان داوه:

- به‌هۆی په‌رگیری له هه‌له‌سه‌نگاندنی هزرده‌، که وای داناوه

- به‌ پشتگۆی خستنی کاره‌کته‌ری هه‌مان گۆیی هزر-هزر ده‌توانی له‌ خودی خو‌یه‌وه به‌ره‌و شتی نوی بیات، هه‌روه‌ها به‌هۆی په‌رگیری هه‌له‌سه‌نگاندنی زمانه‌وه بووه. زمانی وشه سیمبۆلیکی زۆر ناته‌واوه، سیمتاکسه‌که‌ی به‌ گرانی له‌گه‌ل سیمتاکسی مه‌نتیقدا ده‌گۆنجی و دپته‌وه، به‌تایبه‌تی بنه‌مای بنه‌و بار که له‌زمانی ئاسایی ئیمه‌دا باو و ده‌سته‌کاره، ئه‌و ئاره‌زوو و مه‌یله‌ی بۆ ناو -sab stantiva هه‌یه‌تی له‌ فه‌لسه‌فه‌یه‌کدا که له‌بنه‌ره‌تی بنیادی زمانه‌وه ره‌نگی بنیادی جیهان دهرتیژی، زۆر شتی سه‌خت هه‌نراوه‌ته کایه‌وه بۆته مایه‌ی دهرکه‌وتنی چهند جه‌وه‌ریکی سروشت میتافیزیکی فره ره‌نگی پتر له پتیبست، وه‌ک بنه‌مای بنه‌ره‌تی (جه‌وه‌ره‌) چیگا، کات، ژماره. ئه‌و که موکورییه‌ی زمانی وشه هۆکاریک بووه له‌و هۆکارانه‌ی لایه‌نگیرانی تیکه‌یشتنی زانستییه‌کانی جیهان هان دا خو‌بان به‌لایه‌نگیرانی ناو‌را و به‌ مه‌نتیقی سیمبۆلی دابنن.

هۆکاری دیکه ئه‌وه‌بوو: وشه‌کانی زمان، شان به‌ شانی نیشان‌دانی ئه‌وه‌ی به‌پتی واتای وشه‌بیان ده‌بی به‌ سیمبۆل بکرتیت، له‌گه‌ل خو‌باندا چهندین بۆچوونی جوړ جیا‌وازی بۆچوون ده‌هینن. ئه‌و بۆچوونه لاوه‌کییه‌کانه ئیستا ئه‌م لاو ئه‌ولاکردنی نیوان واتای وشه‌بی و ده‌لاله‌ته‌کانی

«خوازاو» و «وینهیی» کارناسانی ده‌کهن. شیعرى لیریک به ته‌واوه‌تی به‌و خسه‌له‌ته‌ی زمانى وشه‌وه به‌نده. به‌م جوړه ئیستاکه لیریک وه‌ک نامرازى ده‌رپرین و ته‌واوکردنى هه‌ست و شعور ره‌وايه‌تی به‌ده‌سته، به‌و پتیه لیریک پرۆسه‌ی زانینى زانستى که جه‌وه‌ره‌که‌ی روونى و ره‌وانییه، هه‌مه‌ره‌نگ ده‌کات. بگره له‌گه‌ل ته‌وه‌شدا زۆر که‌ره‌سه و باه‌تى میتافیزیکی و لیریکى به‌هۆی که‌مته‌رخه‌مى و به‌دى له به‌کاره‌ینانى زماندا خو‌یان کیشاوه‌ته نی‌و زمان و به‌فره‌بى تپیدا شاراونه‌ته‌وه، به‌شه‌رمى و به‌جوړتیک به‌ده‌گه‌من و هه‌ستى پى بکریت، هیچ کاتیک هه‌میشه وا به‌رچاو و ئاشکرا نه‌بوون وه‌ک ته‌و چهن‌د رسته‌یه‌ی خواروه که توپ‌ینه‌وه‌یه‌ک له ژماره‌یه‌کى کتیبى سالانه‌ی فینومینولوژى هۆسه‌رلدا به‌ناوى «ئونتولوژى راسته‌قینه» بلا‌و‌کراوه‌ته‌وه و وه‌رگیراون.

«که‌ره‌سته‌ی extase تیشک به‌کاردینى». له‌و جیگایه‌ی که‌ره‌سه‌یه‌ک له‌ناوه‌وه به‌ره‌و بالا بپریت، ته‌و به‌هۆبه‌وه و به‌و تیشکدار ده‌بیت. له‌و جیگایه‌ی تیشکدارى به‌ده‌رده‌که‌وى «به‌پتجه‌وانه‌وه» شته‌که بریتى ده‌بیت (وه‌ک ئیمه ده‌زانین) له‌وه‌ی به‌راستى «دووچارى ده‌روه‌ی-خۆ-ببى». نه‌ک ته‌وپه‌رى ته‌واویتی له جیگایه‌ی به‌هۆبه‌وه‌یه‌ک، به‌لکو توکم‌یه‌ی و توندوتو‌للى که‌ره‌سه‌که له‌ناوه‌وه‌پیدا خو‌ی و وه‌ک که‌ره‌سه ده‌شکى. ته‌وه‌ی ئاساییه «به‌ره‌و ناوه‌وه» به‌دل‌نیا‌ییه‌وه راسته‌قینه‌ی که‌ره‌سه‌که خو‌ی ده‌گو‌رئ له‌ودا به‌ ته‌وه‌ی له‌خو‌یدا ره‌وشیکى له‌سه‌رخۆبه‌وه‌ی «به‌ره‌و ده‌روه» بیت. بۆ ته‌وه‌ی هه‌موو ره‌گه‌زه‌کانى «لیریک» له‌زانستدا فرئ بده‌ین، پتوبست به‌ سیمبۆلى هه‌یه، به‌دوايه‌کتريدا هاتوه ره‌وانشوناسییه جوړه جیاوازه‌کان خو‌یان به سیمبۆله‌کانییه‌وه گری نادهن وه‌ک ته‌وه‌ی وشه‌ی زمان ده‌بکات چه‌نده، له‌م روانگه‌یه‌وه، مه‌نتیقى سیمبۆلى له‌سه‌روو زمانى وشه‌وه‌یه، روون ده‌بیتته‌وه، ته‌گه‌ر بیتو مروف‌ ته‌و پارچه شیعره لیریکىیه‌یه له سیمبۆله‌کانى کتیبى «به‌ما به‌ره‌تیه‌کانى بیکاریدا» به‌کاره‌اتوون هه‌ول بدا له‌میشکى خو‌یدا وینا بکات. ئیتر ته‌و چه‌ز و ئاره‌زووه: زانست له هه‌موو ئاراسته میتافیزیکی و هه‌موو ئاراسته لیریکىیه‌کان رزگار بکرین، لایه‌نگیرانى تیکه‌یشتنى زانستىیه‌یه جیهان ده‌کات به‌لایه‌نگیرى مه‌نتیقى سیمبۆلیش.

ده‌کرئ بۆ سه‌رنجده‌رئیکى سه‌رپتیه‌یه واده‌رکه‌وى که تیکه‌یشتنى زانستىیه‌یه جیهان وا ویناکراوه به‌پتجه‌وانه‌ی گیانى کاتى سه‌رده‌مه‌وه‌یه که ئاراسته‌یه‌که‌ی به‌ره‌و پتوه‌ندیه‌یه میتافیزیکییه‌کانه و که هه‌ر بۆ سووسه‌ی ئه‌فساناوى ده‌گونجی و ده‌ست ده‌دات و ته‌نیا هه‌ر به‌هه‌ست و شعور په‌ی پى ده‌برئ، که هه‌ر پتوه‌ندى به‌تیکراییه‌وه هه‌یه و له ورده‌کاریه‌وه دووره، گوناح و به‌دکارییه، به‌لای ئیمه‌وه روون و ئاشکرایه که ته‌مه بریار و حوکمىکی سه‌رپتیه ساده و ساکاره. ده‌رپرینى راست و راسته‌قینه‌ی ته‌و سه‌رده‌مه‌مان، سه‌رده‌مى ریکخراو و کو‌ر و کو‌مه‌له‌کان به‌ روخسار و پیکه‌اته توکم‌ه‌کانییه‌وه که هه‌ر به‌هۆی کارکردن له‌سه‌ر تاکه شت و ورده‌کاریه‌کان، سه‌رده‌مى راتسیونالى کردنى سنعات و پيشه‌سازى که له‌نیو سیستمىکی به‌ته‌واوه‌تى سنوور ره‌نگ ریزاودا که تپیدا له ورده کاریه‌کان ده‌پتچریتته‌وه، هى سه‌رده‌مى باه‌تیه‌یه‌ی ته‌ندازيارى و ریکخراوه پيشه‌یه‌یه‌کان ده‌سته‌کار و کاریگه‌ر ده‌بیت، ده‌رپرینى راسته‌قینه‌ی سه‌رده‌م تیکه‌یشتنى زانستىیه‌یه جیهانه به هه‌موو خو‌شه‌ویستى و مشوور خواړدنییه‌وه، که به‌وردی سه‌رنجی ورده‌کارى و تاکه‌کانى هاورده‌که ده‌دات، به‌سل و پارته‌که‌ی ره‌نگرشتنى نه‌خشه‌سازى مه‌نتیقىیه‌یه‌یه هه‌نگاو به هه‌نگاو، به زمانه ساده و ساکاره‌یه‌یه که هیچ ته‌رکىکی تر له‌وه به‌ولاوه نازانى: به‌روونى و ره‌وانى ته‌وه بگوتري که ده‌بیت بگوتري.

سه‌رچاوه:

Hans, Hahn., *Über flussige Wessenheit- en (Occams Rasiermesser).*
- Die Bedeutung der Wissen schaftlichen Weltauffassung. insbesondere für Ma-
thematik und Physik In:
Empirismus, Logik, Mathematik. (Hrsg)
von Brian McGuinness. Einleitung von
karl Meneger. Surhamp. Frankfurt am
Main 1988.